Ціна: 40 центів

НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК VIII ЧЕРВЕНЬ — 1957 — JUNE Ч. 89

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Волиняк П. — Володимир Русальський 1
Галан А. — З нових поезій 2
Русальський В. — І що було потім 2
Сварог В. — Року 196✽-го, поезія 5
Риндик Степан — Гемага 6
Довженко О. — Поема про море 12
Чапленко В. — Ще про національно-мовну політику більшовиків 19
Чуб Дм. — Маляр Тимофій Мисюк 23
Сварог В. — "Ротонда душогубців" Т. Осьмачки 23
Волиняк П. — У столиці світу 27

НА ПЕРЕДНІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:
У карпатських лісах

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Коба Тимофій, Лондон, Онт., Канада 2
Цегельник В., Гленрой, Вік., Австралія 2
Шаблій Микола, Чікаго, Ілл., США 2
Скибінецький Юрій, Янгстовн, Огайо, США 2
Кулик Степан, Нью-Йорк, США 1
Копил Лариса, Торонто, Онтаріо, Канада 1
Юркевич Марія, Філаделфія, Па., США 1
Мірошниченко Аделя, Нью-Йорк, США 1
Кирейко В., Неварк, Нью Джерсі, США 1
Андрієвський В., Вокервил, Півд. Австралія 1
Бондар Т., Чікаго, Ілл., США 1
Шпаківська Олена, Нью-Йорк, США 1

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ

Н. Н., Чікаго, Ілл., США 5.00
Білоцерківський Анатоль, Монтреаль, Канада 2.00
Шембель Галина, Бінггамтон, Нью-Йорк, США 2.00
Каряка Гр., Чікаго, Ілл., США 1.50
В'юн Яків, Чікаго, Ілл., США 1.50
Кузьменко Ніна, Лондон, Онт., Канада 1.00
Гнідь Михайло, Торонто, Канада 1.00
Лиходій П., Саншайн, Вік., Австралія 5 шіл.
Андрієвський В., Вокервилл, Півд. Австралія 10 ш.

Найщиріша подяка всім будівникам журналу!

Реракція

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник.

Видає в-во "Нові Дні", головний редактор П. Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $3.00, піврічна: $1.75
США — річна: $3.50, — піврічна: $2.00 американських.

Зміна адреси: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:
NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London, W. 11, England
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M, G. P. O. Adelaide, South Australia
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Аргентині:
"Peremoha", 25 de Mayo 479 (26), Buenos Aires, Argentina
Передплата: річна 25 пезів, піврічна 15 пезів

"NOWI DNI", a Ukrainian Monthly.
Editor: Petro Wolyniak.
Address:
Nowi Dni, Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada

З МІСЦЕВОГО ЖИТТЯ

26 травня в залі православної катедри св. Володимира відбувся жалібний концетр, присвячений 31 річниці смерти президента України, Симона Петлюри.

Цю урочистість зорганізували ветеранські організації (5-та станиця СБВ, Легіон ім. Симона Петлюри та інші громадські організації, як православна громада, СУЖЕРО, ОДУМ — взагалі всі "старі" й "нові" петлюрівці.

Концерт відкрив ген. М. Садовський, доповідь прочитав В. Ревуцький. Доповідь була винятково цікава, оригінальна, насичена фактами. Доповідач використав найновіші підрадянські матеріяли з своєї теми (останні матеріяли — давности двох тижнів!). Доповідь не сльозоточива, а оптимістично-бойова. Шкода, що не було в залі жодного з організаторів "традиційного свята вождів" — мали б чого повчитися!

У концерті взяли участь артисти: Люба Ганущак, Галина Колодуб-Тимочко, Григорій Ярошевич та катедральний хор під управою Юрія Головка, акомпаніювала пані Ярошевич.

Новиною для торонтян була Галина Колодуб-Тимочко, яка завітала до нас з Бафало, США (раніш її чули в Торонті тільки раз). Варто б їй показуватись у нас частіш — вона завжди матиме успіх у наших слухачів. Люба Ганущак була, як завжди милою і приємною молодою співачкою, яку публіка приймає захоплено. Гр. Ярошевич сьогодні був у винятково добрій формі: "Замовкніть всі" Євсевського та "Ой поля, ви поля" Степового він проспівав з чуттям та відчуттям мірі. Обидва твори донесено до слухачів цілком..

З деклямаціями виступили учні Є. Шапка, Валя Літвінова та Маруся Глушко. Діти, як діти, але звертає увагу їх досконала (для їх віку) дикція, чудова вимова (нічого чужого!). Ці деклямації стверджують важучий факт: бажання батьків, добра школа і якісні підручники гарантують збереження нашого нового покоління цілковито за нами.

Вечір був культурний, добре зорганізований, нічого зайвого ні в чому не було. Заля переповнена. Прибутки — на будову храму св. Симона в Парижі.

Удень (по Сл. Божій) відбулась панахида по головному отаманові. Собор був переповнений.

"Республіка на колесах" Я. Мамонтова поставлена з успіхом випускниками Київського театрального інституту ім. Карпенка-Карого, як дипломна праця.

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa.

Printed by: Polish Alliance Press Ltd., Toronto, Ont., Canada

†

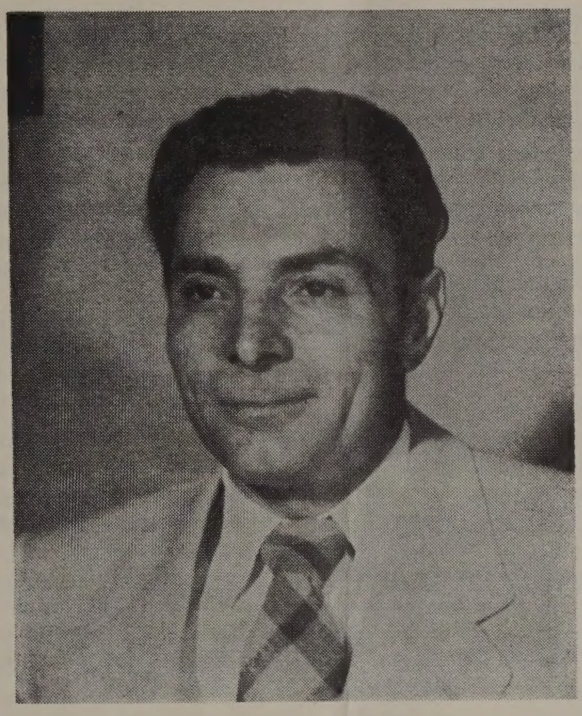

Володимир РУСАЛЬСЬКИЙ

Ділимось з нашими співробітниками й читачами найсумнішою вісткою: 5 травня 1957 р. в Аделаїді, Австралія, помер один з визначніших співробітників "Нових Днів", один з найкращих сучасних українських новелістів — Володимир Русальський (Іван Гевеленко).

Помер Володимир Русальський у віці 45 років на удар серця. У шпиталі пробув два тижні. Перша атака сталася на Великдень, потім — шпиталь, у шпиталі — друга атака, 5 травня — третя і нашого дорогого Володимира не стало. До того не мав жодних нарікань на серце, фізично сильний, цілком здоровий і ця хвороба прийшла до Нього цілком несподівано.

Покійний осиротив дружину і п'ятирічну донечку. Похорон відбувся на Аделаїдському цвинтарі 7 травня 1957 р., похоронний обряд відправив англіканський австралійський священик.

Народився Покійний на Уманщині, до війни працював як кореспондент часописів на Київщині та довший час у різних видавництвах та газетах Києва. В Україні був у найближчих приятельських взаєминах з цілим рядом найвизначніших сьогодні літераторів, з яких згадаємо тільки мертвих уже: Юрія Яновського та Григорія Косинку. З останнім навіть дуже дружив.

В Україні мав тяжке життя: голод 1933 р., кількаразові арешти, зміна місць праці й життя у зв'язку з цим. Не було легким Його життя й за німецької окупації і в час еміграції, як, здається, не було воно дуже легким і в Австралії, де Покійний був поселився на стале життя. Заробляв на життя, працюючи на фабриці деталів, а весь вільний час віддавав літературі й малюванню.

На еміграції видав кілька збірок своїх новель: "Сонячні дзвони", 'Місячні ночі', 'Сміх Іскаріота', "Після облоги міста", а численні новелі друкувалися в різних часописах, зокрема чимало в "Нових Днях". Ще кілька років тому здав у в-во "Перемога" в Буенос-Айресі нову збірку новель "Бунт землі", але вона й досі не вийшла...

Останнім цілком закінченим твором Володимира Русальського була його новеля "І що було потім", яку читачі прочитають у цьому числі. Для Покійного ця новеля була особливо цінною — він навіть у шпиталі ще хотів побачити її видрукуваною, бож "це — найдовша моя новеля"...

(Далі на стор. 21-ій)

Анатоль ГАЛАН

З нових поезій

РОЗСТАЛИСЬ МИ З ЛІТАМИ МОЛОДИМИ...

Розстались ми з літами молодими,
І інша молодість своїх пісень співа.
Вслід за теплом ідуть суворі зими,
Стверділий грунт розколює трава.

Колись стрункі і пристрасні дівчата
Вже сивину розчісують рясну,
А поруч з ними радість, ледь початa,
Благословля сімнадцяту весну.

Настане час, і це розкішне сяйво
Дорогу дасть для молодих зірок.
Ніщо, ніщо у світі цім не зайве,
Та є кінець на кожен початок.

І так іде роками і віками,
Як чергування світла і імли.
Любіть життя, аби не нарікали,
Що ви його даремно прожили.

НІ, НЕ ЗНАЮ Й НЕ ХОЧУ Я КРАЩОГО!

Він тоді називав мене "чаєчка",
Бо любила я небо і став.
— Ну, коли вже, коли повінчаємося? —
Все частіше у мене питав.

Повінчалися б перед Покровою,
Вже й заручини справили ми,
Та забрали мого чорнобрового
На три роки до війська-тюрми.

Говорив він востаннє, прощаючись:
— Знаю, довга розлука тяжка.
Якщо знайдеться кращий для чаєчки,
Не страждай і забудь вояка.

На утіху пожадлива молодість.
Прикро жити без барв і пісень.
Мої мрії, надвоє розколоті,
Не одна в своїм серці несе...

Та коли ми з другим зустрічалися,
Все вчувалась розмова м'яка:
— Якщо знайдеться кращий для чаєчки,
Не страждай і забудь вояка.

Ні, не знаю й не хочу я кращого!
І сховала я ніжність мою.
Крім одного, ніколи й нізащо я
Не любитиму і не люблю.

Вол. РУСАЛЬСЬКИЙ

І ЩО БУЛО ПОТІМ...

НОВЕЛЯ

Гаркун довго розглядав своїх сусідів у вагоні, і всі вони йому чомусь не подобалися. Це були похмурі, мовчазні дядьки — бородаті і безбороді, їх було шість, як шість братів. Один, правда, ще був молодий, старила його лише борода. Мав він круглу голову, вузькі, лукаві очі — це Гаркунові не подобалось. Але він умів цікаво розповідати — і це йому подобалось.

— Чи хто певний, що їдемо до Києва, а не до Цвітково? — спитав бородатий дядько, вдивляючись крізь заморожене вікно в ніч: драглистий, як медуза, місяць ковиляв між хмар, у синьотінях невпинного мерехту. Потяг ішов повільно. Люди були похмурі. І все нецікаве.

Хтось сказав:

— Так. Я знаю цю дорогу. На плятформах німці везуть до Києва старі автомашини.

— Це з фронту. Їх починають бити. Декому це подобається. І ніхто до пуття нічого не знає.

— Ви почали оповідати про глухонімого, — перебив його Гаркун. — Було б цікаво послухати, що було потім?

— Вас, бачу, спокушає ця історія?

— Між іншим. У цьому залізному ковчезі ми однаково спати не будемо. А, можливо, — те, і друге.

Бородатий дядько вдивлявся тепер у Гаркуна, як хвилину тому в ніч з холодним і слизьким місяцем. Напівтемрява малювала його образ хаотично-невиразним: грубі риси бородатого чаклуна. Щось клясично неоформлене, недовершене і грудкувате.

— Ця історія цікава тим, що має два кінці.

Гаркун не міг цьому повірити:

— Це ви так думаєте. Всяка історія має лиш один кінець.

— Є історія з двома кінцями, — спокійно сказав дядько, — так би мовити — філософія випадковости. Або: два варіянти однієї історії.

— Ну, ну, — хрипко сказав привіконний дядько з піднятим коміром пальта. Він мерз і трусився. —

,е не має значення. Ви можете і не мати рації, але озповідайте.

І почалась та історія знову про дядька:

— Ну, дядько, видно, вже не одну вулицю оббіав, а тут вирішив зачепитись: манила його довга ерга. І він став за чоловіком, який перевищував ого на цілу голову:

— Я за вами. Тільки скажіть ви мені, нарешті, що дають? Я вже перепитав десять чоловік, і всі мовчать. Секрет?

Той, що стояв попереду, повернувся, оглянув ядька з ніг до голови, і глузливо кинув:

— Велосипедні шини, дядя. Ха-роші шини, во!

Це була правда. І дядько задумався. Він протер очі, ще раз критично глянув уздовж черги, і поліз навіть рукою під шапку-ушанку, щоб почухати там потилицю:

— Гм. А що з ними робити? От заковика!

— З шинами? Ну, можна порізати й латати гароші. Можна й жувати. Мало чого!

— Ви штукар, — образився дядько. — І начорта мені ваші шини, коли хліба нема! Я думав — хліб дають.

— Е, то ви не туди попали, дядя. Там, де хліб дають, черги зовсім немає. І хліба теж. Хочте — вірте, хочте — ні. А тут пролетаріятові дають гумові шини. Ви їли колинебудь бублики-баранки? Ну, то знаєте...

І тут їхню розмову перервали два типи, власне, тип і мільтон*), яких ніхто перед тим не зауважив.

— А при чому тут бублики і волосипедні шини? — спитав тип в окулярах. — Може б ви так пояснили? Ні, ні, не тут, а ми трохи пройдемось. Це недалеко.

Мільтон дурнувато усміхався. З черги почали висовуватись голови, і ті, що проходили, з цікавістю прислухались.

Дядько збентежився. Він кліпав очима, і ковтав морозне повітря — воно лізло йому в горло і не давало говорити. І хоч слова, сказані були не до нього, він був переляканий: недоречний, банальний кінець. Він міг би не статися. Трохи дивний, дурнуватий і не втішний, дядько все ж таки щось мудрував. Розвівши руками, він почав говорити явні нісенітниці:

— Тут якесь непорозуміння, товаришу. Та він же глухонімий. Хіба не бачите?

— А це не ваше діло, — сказав строго мільтон, і підійшов до чоловіка, який виглядав не так переляканим, як здивованим. Він знизив плечима, він почав щось показувати на пальцях, і раптом — ні з сього, ні з того, — видушив з горла якийсь дикий клекіт.

Їх обступили найсміливіші — жінки й уркачі:

— Що? Глухонімого беруть? Ну, знаєте, це вже свинство!

— Тифозні воші!

— Сенка, дай мільтону в морду! Я його знаю.

— Начепи йому лімонку!

— Так і було? Оце мені подобається! — вигукнув привіконний дядько жіночим голосом. — Уркачі?

*) Міліціонер.

— Уркачі.

Гаркун усміхнувся. Досі мовчазний, маленький і опуклий, як Будда, чоловік, що сидів у нього в ногах і жував сало з хлібом, захихикав. Він найбільше дратував Гаркуна.

— Ради ідеї можна стати і хуліганом, — зауважив хтось з протилежної лавки. — Я знаю ще не такі історії...

— Ну, у вас і поняття щодо ідеї!

Оповідач сидів і слухав тепер інших — його силует розпливався в проміжності темного квадрату вагону — він, певне, лукаво посміхався. Це могло бути. Гаркун вивчав його, як вивчають орнітологи пернатих: до якої породи птахів він належав? Це міг бути якийсь престольний божок із бувших — один із тих, що загубився по дорозі втечі. А, може, й ні: такі бувають обережні. Учитель, чи мудрий пройдисвіт?

Гаркун почав розминати ноги, що терпли, а оповідач закурив: сірник освітив його обличчя: грубе, але інтелігентне. Здеформований ніс, сплюснутий і широкий. Але вольові, повні жагучого блиску, очі.

— Мільтон був дурний, як пень, ви їх знаєте. Той був низький, телеватий, криві ноги: він все хитався, ніби на палубі корабля. І "глухонімий" дивився на нього із своєї висоти насмішкувато й презирливо. І коли він сплюнув на бік, це, очевидно, нічого не значило. Мільтон не сприйняв це за образу, а тип в окулярах не помітив. Тоді "глухонімий" почав ікаво щось витлумачувати і розмахувати руками: це вже щось мало значити. Юрба повернулась до протилежної сторони вулиці, і загула: на балконі третього поверху стояла напівгола людина і безсоромно вихилялась, похитуючи важкими стегнами.

— Диви! Жінка... їй-Богу, жінка!

— Фе, яке паскудство!

— Чоловік, тільки з патлами.

— Жінка!

— Дурниці говорите. То чемпіон важкої ваги Яшка Курсенко! Він тут живе.

— Може й чемпіон, а дурак! — вилаявся хтось. — Такий мороз — подумати тільки! Він сумашедший!

Тип в окулярах заметушився. Порядок — є порядок. Він на ходу щось кинув мільтонові, і дрібнодрібно протупотів через дорогу. Мільтон насолоджувався видовищем — очевидно для нього це була жінка. Кретинно-плескате його обличчя витягнулось у широку усмішку. Це тривало кілька хвилин, які він, стоячи плече-в-плече з юрбою, не був владикою вулиць. Із зникненням на балконі голої з'яви, він похмурнів, прийшло розчарування: тепер він презирливо почав розглядати арештованого суб'єкта, що стояв нерухомо поруч, як скам'янілий, і кліпав волохатими віями.

— Скажи, ти серйозно глухонімий, чи Ваньку валяєш? — спитав мільтон аж занадто делікатно.

"Глухонімий" засміявся і прояснів:

— Сурйозно. А чого б я брехав?

— От зараза! — вилаявся мільтон. — І кого ти хотів надути? Власть?

— Я?

— Ти не якай, а мотай зотсюдова — і кришка! У

нас даже камер для глухонімих нема. Поняв?

У вагоні пройшовся регіт.

— Так і було? Оце мені подобається! — знову вигукнув привіконний дядько. — Він уміє добре вигадувати всякі історії.

— Я не бачу тут нічого вигаданого, — сказав дядько, що сидів навпроти Гаркуна. — просто випадок.

— А ви б менше говорили. Чоловік не бреше.

Через прозірку замороженого вікна проходила докучна ніч: бескиддя хмар, і безкиддя лісів. Землі не існувало. Був рух у безконечність. І Гаркуна заколисувало.

І раптом, однієї хвилини, цей рух нагло припинився: потяг стрясло, захитало — раз і вдруге, — колеса видавали якийсь надтріснутий, заморожений звук, і потяг став.

Хтось сонно-лячно скрикнув:

— Що сталось?

Але це був єдиний голос, що не міг скоритись спокоєві. Інші мовчали, і чекали чогось більшого: не був спротив голосу, а не серця.

— Мабуть, люшня спала і колесо обламалось, — сказав хмурий чоловік, що сидів у ногах Гаркуна, і спокійно жував сало з хлібом.

— А де ми зараз? Ніхто не знає? — Це вже говорив привіконний дядько, але цей голос міг належати і не йому. І це Гаркунові теж не подобалось.

— Біля Манастирища? Ну, то ясно — партизани. Якось вони обстріляли тут два ешелони з німцями. Лягайте на підлогу — вони б'ють по вікнах з автоматів!

— Але ви божевільний! — крикнув Гаркун. — Які партизани? Сидіть спокійно!

І це діяло магічно: у вагоні стало тихо, як у залізному мішку. Привіконний дядько захрипів і осікся.

— Цікаво, — вирвався з тиші голос оповідача історії з "глухонімим"; — кажуть, що історія повторюється... Якщо це тільки так....

Гаркун хотів щось сказати, — за вікном метушились німці — вони пересвистувались, і це заважало. Потім почулось кілька розріджених пострілів: у віконне скло полоснуло вогняним спалахом. Привіконний дядько забився головою в куток і безсоромно простогнав. Він був безпорадний.

Паротяг хрипів десь далеко і сонно. Стало занадто тихо, як перед боєм, і це зраджувало найбільше. Потім хтось оповідав, що обірвалось зчеплення, і паротяг вирвався за кілометр наперед, лишивши весь ешолон серед лісу. Його ледве завернули назад німці кількома ракетними пострілами.

— Це партизани. Але вийшла якась там неув'язка, — знову заговорив привіконний дядько.

Пройшло ще півгодини, поки потяг з'єднали, і вони вирушили далі. Після тривоги, прийшло пожвавлення, і Гаркун почав прислухатись до оповідача:

— Є велика символіка в тому, що людина може все перебороти, крім страху і смерти. Тут не існує ні радіусів, ні доктрини. Одна свята логіка. Треба ненавидіти самого себе, щоб перебороти і страх і смерть. У хвилини крайньої потреби — це навіть конечне. І герої, і романтики, і скиглярі — однаково немилосердні до фатуму, що провіщає кінець життя. Життя виборюється навіть у вогні героїчних повстань, навіть, коли всі гинуть: дух спраги до життя не вмирає ніколи. Це я веду до другого варіянту моєї історії...

— Ну, ну, це цікаво, — заохочував привіконний дядько.

— Це трапилось під Калачем, де йшли бої на головних магістралях до Сталінграду. Там стояв 131 стрілковий полк, який кілька днів тому вийшов з боїв, лишивши свій бойовий дух і прапор. Прапор полка. Ви, командир, можете лишити на полі бою тисячу солдат, але прапор — ніколи. Це межує із зрадою. Прапор полка був загублений, лишений ворогові, і командир полка, майор Гласов не міг цього пережити. Треба було рятувати ситуацію: він добре знав, що за це орденів не дають. Щоб якось вирівняти становище, він уперто, настирливо почав просити у штабі армії поповнення. І одного дня це поповнення з'явилось: біля семидесяти чоловік глухонімих...

— Але це неймовірно!

— Ви думаєте?

Заговорили всі. Гаркун, що, напевне, любив історії з гострими ситуаціями, роздратовано кинув:

— Майте терпіння! Дайте ж чоловікові говорити! Я вас не розумію...

Оповідач кинув якусь саркастично-гостру репліку, і спокійно продовжував:

— Майор Гласов, якому їх надіслали із штабу армії, взявся за голову:

— Це що, насмішка? І начорта мені їх надіслали, цих ідіотиків? Що в мене тут — крематорій? Гоніть їх в шию!

Ви питаєте, звідки взялось стільки глухонімих? Їх збирали по всіх призовних пунктах прифронтових зон. Потім групами евакуювали. Були там і божевільні, яких не встигли постріляти. Глухонімі копали протитанкові рови — на згарищах, і під вогнем, — і відступали завжди останніми. Це були тяжкі переходи, у потоках кочовищ, що йшли у невідоме: вигнанці і душогуби.

У майора Гласова, який розгубив свій полк ще біля Воронежу, тепер народився новий амбітний плян: дістати поповнення і затриматись. Любою ціною. Звідомлення з фронту йшли лиховісні, важко було уявити, де були свої, а де німці, але був такий наказ командування армії: "Відступ припинити". І це було саме те, чого так хотів, і так боявся командир полка Гласов.

Останнє звідомлення йому передали після пародійного огляду глухонімих. Він ще не заходив до штабу, і спішну, п'ятихвилинну нараду командирів було проведено перед ганком сільської хати, де містився штаб.

— Німці йдуть з Павлівки по наших слідах. Нас розділяють кілька кілометрів. Потрібні негайні протидії. Вночі ми виступаємо. Диспозиції одержите за годину. Ви вільні.

Це було перше безглуздя: напіврозбитий, розгублений полк, що ще не встиг залічити свіжі рани, кидати в бій. Командири мовчали. Вони перегляда-

ись між собою, і вирішували свою долю наперед – без стратегічних мап. Це мовчання нагадувало ...ову. Майор Гласов роздратовано, різко повторив:

— Я сказав: ви вільні!

Хтось, нарешті, наважився натякнути про сили, ро людські резерви, які витворювали прірву, і ніким наказам не підлягали. Майор Гласов замовк. Маска скам'янілого обличчя розпливлась. Він проснів: в очах його зажевріла надія:

— Старшина Антіхов! Сюди! Тих глухонімих ви це не розігнали? Негайно зберіть їх, заверніть назад! Начштабу Ломов! Пишіть наказ про створення особливого взводу глухонімих. Для зручности назвіть його ополченським. Призначте бойового командира. При потребі — киньте їх, паразитів, у центр нападу! Все. Виконуйте!

Це було друге безглуздя: кидати в бій глухонімих. Ранком все це виявилось з першою спробою таки. Про атаку ніхто не знав до останньої хвилини: таємних планів у майора Гласова не існувало. Вони народжувались у часи вакханалій і душевного розладу.

П'ять разів нацьковували глухонімих іти в атаку, але вони вперто сиділи в окопах, і не виявляли жодної цікавости ні до зброї, ні до наказів. Вони боялись і ненавиділи один одного. Можливо в цьому крився той страх і нехіть, і тупа, воляча непримиренність. Можливо, за ними стояла невідступна не збагнена до краю візія страшного кінця? У такі хвилини людина здібна навіть на найстрашніші подвиги: вона йде на смерть, щоб вибороти життя. У надії і безнадії — вона ладна скоритись роковановості долі — якої завгодно: вийти переможцем, або впасти. Тут, принаймні, існує ділема.

І це сталось у хвилини найнапруженішого спокою тиші: глухонімі піднялись над окопами, як сірий, жилистий мур, піднялись без команди, і без команди кинулись на німецькі танкові укріплення. З диким, нелюдським галасом "улю-ала", вони вибігли на відкрите місце надбережжя річки, але за хвилину відкотились назад, як прибій морського шторму. І притихли. Німці підозріло мовчали. Була та ж сама зрадлива тиша. Це однаково, що дивитись з розкритими очима в жерла гармат, і чекати на смерть, — коли прийде та смерть?

Атака виявилась не реальною. Командир взводу перепов...ав з наганом від одного до другого і загрожував:

— Сиди на місці, дурак! І слухай мою команду!

І вони сиділи в окопах, як приречені на смерть, аж до вечора. Німці мовчали, і їх огортав новий страх. І лише з наступом ночі з лісу — одна за другою — звились у небо три малинові ракети. Це щось та значило: підготовка чи наступ? У ту ж хвилину хтось із глухонімих, заклавши пальці в рот, голосно-зухвало свиснув. Командир взводу піднявся над окопом і подав команду: "За мною!". Глухонімі зірвались з місця, і кинулись за комвзводом — десь ліворуч, десь між дерев і хащ, сухих вербозів, які тяглись без кінця і краю. Вони бігли, як отічка загнаних псів, без передиху, і все, що було позаду, видавалось маревом і чорним сном.

Ви знаєте, що значить — іти в атаку в таку глупу й тривожну ніч, коли позаду тебе горить і здригається земля, і коли ти не знаєш, кому належить той клапоть зритої танками землі, на який ти ступаєш?

— Це було дезертирство, я так розумію? — спитав дядько, що сидів навпроти Гаркуна.

— До деякої міри. Спротив трагічному минулому, якщо його можна було назвати лише минулим.

Гаркун засвітив сірника, щоб ще раз розглянути оповідача, але сірник згас, і він вилаявся.

— Між іншим: перший кінець вам видасться, очевидно, неймовірним: десь на двадцятому кілометрі від Калача, у лісі, командир взводу випустив останню кулю в мільтона. Того самого, що ви знаєте, з першої історії: він виявився у групі глухонімих, але був божевільним.

Гаркун не витримав, щоб не спитати:

— Цікаво, цікаво все таки, звідки ви все це знаєте — оцю другу історію?

Оповідач підвівся, витягнувши голову наперед:

— Дайте вашу руку, бо у вашому голосі я впізнаю командира взводу, лейтенанта Гаркуна. Я вас запримітив ще за сонця, та все не мав певности: ви це, чи ні? Моє прізвище Лунський. Артист Лунський.

— А все таки, звідки ви все це знаєте? — ще раз спитав Гаркун, шукаючи в темряві руки Лунського.

— Тоді я був глухонімим. Власне кажучи, я грав глухонімого в цих двох історіях.

Квітень, 1957.

Вадим СВАРОГ

РОКУ 196*-ГО

Час розвіє мою чуприну
І, в минувшину врослим дідом,
Я згадаю біля каміну
Ту добу, що хитала світом,

Коли небо здавалось нижчим
І від зграй літакових меркло,
Півземлі було бойовищем,
А рідна країна пеклом.

Внуки скажуть мені: "Діду,
В ті часи катастроф і воєн,
Щоб боротись і навіть жити,
Певно, кожен з вас був героєм!"

Я журливо зітхну: "В часи ті
Темні сили зійшлися в герці;
Значно більше було на світі
Людей з опустілим серцем".

Але дітям нового світу
Це збагнути не буде змоги.
Вони скажуть: "Бурчиш ти, діду!"
І залишать мене самого.

С. РИНДИК

ГЕМАҐА

І

Другим видатним злодієм у Смілі був Ґемаґа. Цей багато в чім відрізнявся від Реваги. Поперше, був гарний, а відповідно до того й одягався; не так, як Реваґа, що зовсім не дбав про свій зверхній вигляд і одягався будь-як та абияк. Можна сказати, що краса Ґемаги рівнялась красі Реваґового співу.

Подруге, Ґемаґа, як кажуть на Московщині, був "чесним вором", себто точно дотримувався злодійської етики. Що це значить, побачимо далі.

Третя відміна була та, що Ґемаґа був милосердним злодієм. Не калічив людей, як Реваґа, і не пускав у діло ножа, хіба що обставини неминуче того вимагали. Іначе ні.

Четверта неподібність — мешкання. Реваґа мешкав у якімсь запропащенім вертепі, тим часом як Ґемаґа мав гарний будиночок, критий гонтою і на панський штиб поставлений, коло будинку великий, по-панському плеканий квітник, де росли такі самі квіти, як у графа Бобринського чи в інших панів довкола, а за квітником сад, де росли рядами посаджені дорогі щепи, не будь-які спасівки, циганки, дулі, чи боронь, Боже, гнилиці, а дерева, висаджені живцем із саду графа, коли Ґемаґа випробував перед тим їх овочів.

Ґемаґа був здібний чоловік. Хату, наприклад, поставив собі сам, без найменшої помочі. Тільки коли треба було підносити щось занадто важке, як от бальки, сволоки, залізні двигарі чи крокви, то помагали йому побратими. З усіма іншими працями управлявся самотужки. За роботу треба платити, а Ґемаґа ніколи нікому нічого не платив і навіть не уявляв собі такої можливости. Брати умів, але давати ні. Тому й усі матеріяли на хату постачали йому задарма залізниця і граф Бобринський, а в певній мірі і смілянські міщани. Ґемаґа не купив ані одної цеглини, ані кусника дерева, ані найменшого ґвіздка. У цьому він, сказати по правді, мало чим відрізнявся від багатьох чесних домовласників, що живуть здовж залізниці.

Держава могла б із чистим сумлінням націоналізувати чи навіть конфіскувати усі призалізничі будови, заплативши хіба за самі тільки будівельні праці. Бо досить було подивитись, як громадяни йшли вранці на службу на залізницю і як вони надвечір верталися додому. Вранці вони були легенькі, тоненкі, з порожніми мішками під пахвою, а під вечір — вагітні, грубі, з повними міхами на плечах, з дошками, шибами та іншим, потрібним у господарстві будівельним матеріялом. Ця переміна відбувалась щодня, літо чи зима, і з року в рік. Головна функція залізниці була не та, щоб транспортувати тягарі і людей, а та, щоб населенню залізничної смуги постачати різні матеріяли. І залізничні майстерні віддавна спеціялізувались у майстрюванні і виробі ножів, лопат, мідниць, кварт, ступок, самоварів, прасок і взагалі всякої в домашнім господарстві потрібної і непотрібної речі. Рахівники писали робітникам години, бригадири подавали широкі списки ніколи не зроблених направ залізничого майна, паровозів чи вагонів, держава платила, міністри залізниць просили від міністрів фінансів кредитів на покриття дефіцитів, а міністри фінансів казали, що найліпше позбутись залізниць, віддавши їх жидам в аренду, або просто продавши, — тим часом трудящі елементи кували, виливали, пилували, свердлили, обточували, гемблювали і взагалі майстрували в поті чола. Не можна сказати, щоб і державі з тієї праці щось не перепало. Було добре за царя, і тому людей закортіло, щоб було ще ліпше.

Але, порівнюючи з чесними домовласниками, Ґемаґа використовував залізницю значно менше, бо брав із неї тільки вночі і крадькома, тим часом як вони брали все в білий день і не криючись та маючи при тому можливість ходити цілком спокійно і повільно серед залізничного майна і докладно приглядатись до нього та вибирати найліпше.

Ще одною річчю відрізнявся Ґемаґа від Реваги. У ті часи появилася була між людьми нова назва на злодійство — експропріяція. А на злодіїв — експропріятори. У процесі загального розвитку цивілізації й культури взагалі це був певний крок наперед і в царині злодійства, отже щось вище, порівнюючи з попереднім станом речей. А Ґемаґа завсіди тягнувся до всього вищого та благородного і з гордістю називав себе по-новому. Тільки не мав такої освіти, як ті, що цими назвами ублагороднили злодійство, і не міг нових термінів вимовляти повченому. Тому на експропріяцію казав просто і імпресіоністичніше — "скороприяція", а себе називав "скороприятором". Тим виразно і засадничо різнився від Реваги, що звав себе просто злодієм.

І нарешті ще одна зміна. Ґемаґа був жонатий. А його жінка була велика пані, хоч і походила безпосередньо в першім поколінні з простого селянського роду, не мала освіти і сама ніколи не пнулася в пани. Але Ґемаґа називав її "грапинею", не дозволяв ані за холодну воду взятись і одягав по-панському. Бідна молодиця, звикши на селі до тяжкої праці, нудилась без роботи, але не сміла працювати. Мала жити так, як живуть панські жінки, наприклад, грапині.

Від неї мав Ґемаґа двоє діточок і називав їх не іначе, як "мої грапенята". Взагалі графа Бобринського мав Ґемаґа за зразок для себе і старався у всьому його наподоблювати. Навідуючись раз-у-раз до графських маєтків, пильно приглядався до всього, що там було, і якщо побачив якусь новину або щось таке, що тільки в графа було, то робив "скороприяцію", щоб мати і собі таке саме. Цей гін до графських відмінностей, ця, сказати б, графоманія сталась потім причиною його першої загибелі (Ґемаґа загибав двічі... Але про це скажемо пізніше).

Знаючи пристрасть Ґемаги до всього благородного і його велику графоманію, не можна не дивуватись, що він узяв собі за жінку дівчину з простого селянського роду, а не якусь панію, чи бодай міщанку. Але тут Ґемаґа відступив від своєї лінії з цілком простої причини: ця селянка була дуже гарна. А виглядів її Ґемаґа серед дівчат, що ходили

на роботу до графської цукроварні. Вертаючись одного досвітку, після чергової "скороприяції", з цукроварні, Гемага побачив у гурті дівчат, що попішали на денну працю, свою майбутню грапиню. Дівчина відразу впала злодієві в око, і він уже не покинувся її. Щодня, рано і вечір, перестрівав її; щодня відпроваджував аж до села, і дівчина за кілька днів не могла вже ні про що інше думати, як тільки про красивого хлопця, що пестливими словами говорив їй про свою щиру любов до неї, називав баришнею, обіцяв женитись, а по тім одягати по-панському. Казав, що не дозволить їй пуху піднести і тільки дивитиметься на неї, мов на образок.

А одної неділі прибув аж до села. Гарно прибраний, із прасованим комірцем на шиї і напарфумований. Об'явився коло церкви. Люди здивувались, а батьки дівчини ще більше, коли побачили свою дочку з якимось паном. По церкві Гемага пройшовся з дівчиною через село і разом із нею зайшов аж до хати.

— Драстуйте вам, папаша і мамаша! — сказав із великою повагою. — З неділею вас.

Старі ні в сих, ні в тих. Дівчина почервоніла, мов півонія. По дорозі до хати довідалась, що Гемага прийшов робити освідчини. Трохи її здивувало, що ніяких старостів із ним не було, але подумала собі, що, мабуть, пани старостів не посилають.

Першою опам'яталась мати й попросила Гемагу сідати. За ним сів і старий.

— А звідки Бог несе, господін?

— Із Сміли...

— Ну, то не далеко. По ділам служби?

— Еге ж... Маю тут діло.

Старому не випадало питатись пана, що за діло, і він замовчав. Розмову відновив сам Гемага:

— Хочу зробити маленьку скороприяцію.

— Як кажете, господін?

— Та хочу зробити скороприяцію вашої дочки, папаша. Хе-хе-хе.

— Щось я не второпаю...

— Кажучи по-простому, по-необразованому, хочу женитись.

— То діло добре.

— Так от теперича, дорогий папашо, і ви, дорога мамашо, желательно мені почути нащот вашого рибльонка, значить, нащот вашої дорогої Галочки: чи віддасте за мене, чи ні? Бо ваша дочка мені очінно спонравилась, та і я їй, напрімерича, дуже любезний, то чи не дозволите мені зробити скороприяцію?

Старі здивовано переглянулись, а дівчина ще гірше почервоніла.

— Ну... то бачите, господін, — сказав старий, звертаючись до старої, а потім до Гемаги, — наша дочка, сказати, Галочка не підходяща для вас.

— Почему непідходяща?

— Сказати, не пара. Ви, господін, чоловік дуже образований, а вона, як то кажуть, проста мужичка, кристіянка.

— Бросьте, папаша, еті разговори. Воно конешно кадась було так, а тєперича зовсім наоборот. Тєперича кожний старається бути образованим. Без образованія тєперича ніззя. А ваша доч, папаша, буде в мене, як бариня. Благодареніє Богу, маю з чого содержать супругу, буде жити по-панськи.

— А ви, господін, звиніть, хто будете?

— Скороприятор.

— Ага... — старий трохи помовчав... — Десь у графа?

— І в графа, і на залізниці, і де прийдеться.

— А що платять?

— Ну, то як коли. Часом більше, часом менше. То як чоловік постарається. Але завсігда є свіжа копійка. І дом, як лялька, і в домі, чого душа запрагне, і в садку всяка благородна фрукта росте. Бракує тільки барині. А ваша доч мені дуже любезна, то нехай би була за бариню.

Подали обід. За обідом дочка дуже червоніла, а стара кілька разів просила вибачення, що не мають ліпшої їжі, тільки борщ і вареники. І чорний хліб. Гемага дав виразно зрозуміти, що ради Галочки він готовий з'їсти навіть простий, мужицький, необразований обід. І їв, аж за вухами тріщало. Старий говорив за графа і всіми способами старався вивідати, що то за службу має там Гемага. Але той не дався. І старі так і не довідались, що він робить. Коли по його відході спитались дочки, то показалось, що й вона не знала. Казала тільки, що то якась дуже панська служба.

На другу неділю Гемага знов прибув, але старих не застав, тільки дочку. Від неї довідався, що батьки поїхали до Сміли. Гемага відразу догадався, що поїхали на розвідини. Був певен, що випаде кепсько з тими розвідинами, а тому, щоб рятувати ситуацію, вирішив використати відсутність батьків і закріпити право на дівчину. Збаламучена дівчина не встояла.

Коли старий почув у Смілі, що Гемага злодій, та ще не абиякий, то перелякався на смерть.

— Гей, стара! Ми тут за злодія питаємо, а він там уже скрині нам чистить. Доброго жениха напитала собі наша донечка!

Затяв коні і щодуху погнав до села.

Приїхавши додому і не розпрягаючи коней, із пужалном упав у хату.

— Геть із моєї хати, злодюго!

Гемага тільки усміхнувся. Не встаючи з ослону, спокійно сказав:

— Не виражайтесь, папаша.

— Який я тобі папаша? Чорт тобі папаша, а не я. Забирайсь! — і показав пужалном на двері.

Дівчина в плач. Перелякана стара стала у дверях, не знаючи, що чинити. Але Гемага спокійно підійшов до старого, висмикнув у млі ока пужално і кинув під лаву.

— Папаша, не виражайтесь.

Дядько розмахнувся і щосили заціднв Гемагу в обличчя.

— О це тобі, злодію, папаша!

Гемага ані оком не моргнув. Тільки схопив старого повище ліктів, стиснув і посадив на лаву.

— Я, папаша, на вас не сєрчаю. Зятя можна вдарити, даже вибити.

— Який ти мені, бісової душі, зять? Геть із хати, злодюго! — кричав старий, безпомічно борсаючись у міцних, залізних руках злодія.

— Не серчайте, папаша. Када я кажу зять, то навєрноє зять. Ваша, папаша, доч буде вже мати од мінє рибльонка, а ви будете дєдушкою. Хе-хе-хе! А коли необразовані мужики сказали вам, що я, напримєр, злодій, то вони ошибаються. Я не злодій, наоборот — я скороприятор, значить, за бєдний народ, щоб кожний був, напрімєр, образований. Даже великі господа і вчені етім дєлом занімаються. А необразовані гади того не понімають. Завтра даю попові на заповіді, а за три тижні буде свадьба. А ви не смієте мені моєї Галочки зобіжати, бо вона буде мати од мінє рибльонка, то щоб не скинула. А ти, Галочко, від теперича щитаєшся моєю законною супругою і должна мене слухати. Якби, не дай Бог, щось скрутила, то вб'ю, як комаря, а ціле село пущу з вогнем!

Ґемаґа добився свого. Старі нічого не вдіяли. На грозьби і просьби була дочка глуха, а небезпеки, що ними загрозив Ґемаґа, були занадто реальні, щоб можна було з ними не рахуватися. Але найбільше заважила перспектива, що може справді дочка приведе нешлюбну дитину. Молоді побрались. Ревага був одним зі свідків. Батьки на весілля не показались. Зате ціла церква була повна людей, бо кожний хотів бачити молоду і подивитись на злодіїв у повнім зборі. Коли виходили з церкви, жиди сфотографували молоду пару. Потім виставили цю фотографію на таблиці на місті, як хотів Ґемаґа. На весіллі грали цигани, бо чесні музики не хотіли.

II.

У злодійській практиці Ґемаги не було нічого оригінального. Ґемаґа був щабльоновим злодієм і не визначався жадною винахідливістю. З погляду американського злодійського мистецтва це був епіґон, ремісник, а не мистець, але ремісник дуже вправний. Свої "скороприяції" переводив легко, швидко, часто і масово. Був дуже продуктивний. А ця продуктивність більше дошкуляла, ніж оригінальність. Організував теж широкі операції, хоч до небезпечних діл не пускався. Найбільшим його підприємством був напад на дім священика на тій самій вулиці, де й Ґемаґа мав свій двірок. Напад відбувся якраз на священикові іменини, коли з'їхалось чимало гостей, добре і багато одягнених. Всі вони разом із господарями і наймитами та погоничами були перев'язані й обграбовані. Гроші, золото, дорогі прикраси, одежа — все попало в руки Ґемаги. У нападі брала участь ціла купа побратимів, а серед них і Ревага, але кривавих жертв не було.

Уся Сміла знала, хто це зробив, але ні одному злодієві нічого не сталось. Поліція існувала для того, щоб держати в страху чесних людей. Вона ніяк не могла знайти злодіїв. Між людьми вперто говорилось, що вона сама накладає із злодіями. У кожному разі роля її була темнувата. Аж ген пізніше, коли переважна маса поліцаїв улилася в більшовицькі Чека, ця темнуватість її дореволюційної ролі вияснилась. У великій частині це були потайні слуги Реваґ і Ґемаґ, що потім, коли злодійство стало законом і перетворилось у привселюдне грабіжництво стали їх слугами.

І нарешті другою важливою стороною, що співпрацювала з Ревагами й Ґемагами і тягнула з того повні зиски, були гендлярі. Вони організували збут крадених речей, відтранспортовували їх у подальші місця і там збували. Ґемаґам доставалось із того найменше. А чорні купці заробляли якнайбільше. Потім, ставши на чолі державних установ, не забули вони за своїх співробітників із дореволюційної доби — злодіїв і поліції — і притягнули їх до одвертого провадження того, що вони перед тим провадили крадькома і потайки.

Довго гуляв Ґемаґа. І був би гуляв іще довше, якби не його графоманія. Проходячи якось повз графський сад, він побачив новину: розкішного павича. Птах гордо ходив по садочку, широким віялом розпустивши яскраво забарвленого хвоста. Такого великого та ще й так розмальованого птаха Ґемаґа ніколи не бачив. А що мав граф, те мусів був мати і Ґемаґа. Про це злодій найбільше дбав. І тому через кілька днів павич зник із графського саду, а опинився в садибі Ґемаги, тільки не на вольній волі, а у великій кадці, спеціяльно для нього приправленій. Кадка стояла в садку між деревами, а Ґемажині діти вилазили на приступці, приставлені до кадки, заглядали в середину і плескали від радости в долоні. Їх радість була радістю й Ґемаги.

Але повного задоволення батько все таки не мав. Птах мав би ходити по садочку, так само, як він ходив у графа, тоді була б повна радість. Та на це треба було ще виждати. Треба було почекати, аж поки не вляжеться матушня, що її зчинили графські люди, шукаючи за павичем по всіх усюдах. Бо, казали, граф був дуже лютий за птаха. Мабуть, спровадив його десь із далеких країв. Вимагав, як стій, знайти птаха. Про це Ґемаґа добре знав і не відважувався пускати птаха на волю.

Аж коли вже графські люди перестали шукати, а графський гнів потах, себто коли минуло досить багато часу, подумав собі нетерплячий Ґемаґа, що настала пора пустити павича, нехай гуляє по садочку і звеселяє своєю пишнотою любих діточок і Божий світ. Так і зробив. А з того мали велику радість не тільки його діти, а й діти з цілого кутка. Вони купами прилипали до паркану Ґемажиного саду і з напруженою цікавістю дивились на невиданого птаха, що гордо проходжувався по садку, розпустивши широким віялом свого яскравого хвоста. Дитяче захоплення передавалось і самому Ґемазі. І він годинами сидів у саду на лаві і з блаженним усміхом дивився, як його рідні грапенята бігали за павичем і як інші, прості діти, його грапенятам заздрили.

Слава про павича рушила з одного кутка на другий, з одної вулиці на другу — обійшла цілу Смілу і так дійшла аж до графського двірця. І тоді настав Ґемазі кінець, його грапенятам урвались розкішні забави, а його грапині потекли сльози. Граф хопився радикального способу. Не звернувся до поліції, як би то в таких випадках годилося, особливо з огляду на великі щедрі благодаті, що їх мала поліція від графа: перед кожним Різдвом і Великоднем пуди цукру, овочів, міхи круп і муки тощо.

граф обминув поліцію і вжив своїх власних засобів.

Гемага сидів у саду і милувався дітьми, що весело бавились коло павича. Раптом почувся кінський тупіт. Діти, що поприлипали були до паркану, заруркнули, мов горобці, і розбіглись у всі сторони, не встиг ще Гемага збагнути, що сталось, як садибу обскочив загін графських інгушів. Це були чорні, мов жуки, верхівці, з гарячими очима, з дикими виразами і голосами. Гемага бачив їх нераз і раніше і обходив десятими вулицями. Вони не подобались йому ні своїми вихватками, ні своєю нестриманою буйністю. Називав їх необразованою челядю. І тепер блаженний усміх на обличчі Гемаги зник у млі ока. Гемага зірвався і кинувся у глиб саду. Але це йому нічого не помогло, бо інгуші вже були там, переплигнувши з усіх боків через паркан. Гемага бігав сюди і туди, а коло довкруги його все більш звужувалось, аж поки нарешті не стало таке вузьке, що азіяти купою впали на Гемагу, звалили його на землю і зв'язали.

Інгуші спіймали також і павича і разом із Гемагою відтранспортували до графа. Павича взяли на сідло, а Гемага мусів був підбігати пішки, бо був прив'язаний міцною мотузкою до коня.

Якби цю картину бачив був якийсь пророк, то напевно сказав би: "Графе, графе! не добре чиниш, що так над Гемагами збиткуєшся. Ой, не добре... Це ж бо ті, що десь незабаром обшарпаними лавами червоної гвардії полонять усю державу від грані до грані, від моря до моря, виб'ють до ноги, з нащадком і накоренком, усіх графів і князів, і не поможуть тобі твої дикі інгуші, хіба що втічеш туди, куди ворон костей не доносить. Графе, графе!"

З того дня Гемага зник. Залишились осиротілі діти і жінка...

III.

Прийшла війна. За війною революція. За революцією бунт. За бунтом Гемага.

До Сміли прибув із півночі ешелон червоної гвардії з комісарами. А серед них прибув якийсь важний товариш, що виразно відрізнявся від усіх іншим своїм зовнішнім виглядом: не був оперезаний пасами набоїв і не мав за поясом револьверів, а був одягнений у розкішне, багате хутро, на пальцях мав золоті перстені з діямантами і рубінами, а на випещеним панським обличчі вираз графа. Це був Гемага.

Показалось, що граф БобринБський був таки досить милосердним і не дав знищити Гемаги, тільки постарався запроторити його на Сибір. А що там робив Гемага, то видко було з його промови, виголошеної на вічі перед смілянським громадянством зараз же таки по прибутті: він там страждав за правду і за бідний народ. Його промову переривали раз-у-раз жидки голосним співом

"Ето будєт последній
І решітельний бой!"

Ясна річ, що Гемага став комісаром графських маєтків і оселився у графському двірці. Галочка таки переконалась, що чоловік говорив правду, коли, залицяючись до неї, запевняв її, що зробить із неї "графиню". Вийшло навіть більше, бо не тільки стала "графинею", але ходила по графських світлицях, спала на графських ліжках, сиділа за графськими столами і їла з графських мисок, а з графських маєтків могла вживати все, що хотіла і скільки хотіла. Правда, була одна недогода. Ніхто не називав її графинею. А тільки товаришкою. Так само й чоловіка ніхто не називав графом, а кожне необразоване мурло казало йому "товариш". Її це не зачіпало, але чоловікові було таки прикро. Шкода було титулу. Виходило так, що все від графа забрали: поля, ліси, стави, млини і цукроварні, а найважнішого не взяли — графського титулу. Пустили його разом із графом утікти за границю. Це була велика несправедливість долі і нового режиму. Пізніше влада доглупалась, що титули людям так само потрібні, як і чужі маєтки, і запровадила, замість тих титулів, що повтікали, нові, ще кращі: знатних людей, маршалів, орденоносців тощо. Тільки Гемага того не дочекався. Він загинув ще до того.

І на цей раз його згубила, але вже остаточно, його захланна графоманія. Злодій хотів бути повним графом, а для цеї повноти бракувало йому, окрім титулу, ще графської каси. Він відчував, що десь у двірці мусіли бути сховані гроші, золото й дорогі речі. І тому колупав стіни, виважував ломами каміння, розбурював підлоги, відривав від стін мистецькі обшивки з дорогого дерева, шукав по всіх усюдах — у різних закамарках, у льохах, на горищах — і... таки знайшов. Була це велика вогневідпорна каса, замурована, як казали, заграничними майстрами в грубезні мури, а в касі грошества — сила силенна! Тільки граф і Гемага знали, скільки там того було. Гемага не мав жадної охоти ділитися тими скарбами з іншими, нетрудженими і немученими. З тими, що ніколи про це графське добро не мріяли і навіть не розумілись на нім. А боячись, щоб влада якось до тих грошей не дібралась, почав потайки приховувати їх по різних сховищах. Не у двірці, а в своїй власній садибі. Та злодії відрізняються від звичайних людей тим, що по очах пізнають кожного і то безпомилково, що він має. Так пізнали і по Гемажиних очах, що він захопив графські скарби. Злетілись комісари і примусили Гемагу видати касу.

Ця невдача сильно озлобила Гемагу, і він утратив розум та й рішив помститись. І справді помстився. Почав із того, що разом із своїми колишніми побратимами напав темної ночі на одного з тих жидків, що забрали в нього графське майно. Комісар перевозив шкуру, що її вибрав десь із військових складів і мав перепровадити до жидівських льохів. Шкуру в нього забрали, а його самого вбили і закопали при дорозі. Від комісаріяту до комісаріяту, від кагалу до кагалу пішла метушня. Були поставлені на ноги всі слідчі органи, перепитані всі злодії, і слово за словом, крок за кроком допровадила слідча нитка до голки, до комісара графських маєтків — до Гемаги. Нічого не помогло. Його застрілили разом із жінкою, а дім, сад і вся садиба підпала законній "скороприяції".

Олександер ДОВЖЕНКО

ПОЕМА ПРО МОРЕ

(Продовження)

По дорозі, здіймаючи хмари куряви, нескінченим потоком мчать до поля переповнені бійцями п'ятитонки.

А назустріч несеться вже назад такий же потік поранених, контужених. Ідуть на таран танки на танки, літаки на літаки.

Дніпро! Вже не впізнати.

Притока Дніпра, весела Конка, — спотворена.

Вода каламутна, кривава, з мертвою рибою, трупами та іншими слідами людських пристрастей.

Снаряди ввергаються в неї і рвуться на дні. З глибин і ям вивертаються брудно-білими черевами вгору контужені на смерть соми, коропи, щуки.

Падають столітні дерева, валяться в річку сторч, корінням угору. Яка була річка! І бруд, і каламуть, і кров.

Літають зграї птиць над боєм. У повітряних хвилях, як у тайфуні, кидає їх з боку на бік, вперед, назад! На землю кидає від шаленого звуку, на землю, на згарище, і в пил прекрасну зграю білих голубів.

Мертві зриваються з землі і підіймаються в чорній куряві, у фонтанах диму й піску, і знову падають куди і як попало.

Повітря горить! На бійцях тліють сорочки. Горять спини у живих. Кричать: "горю!" і падають на землю, і качаються на ній, гасячи полум'я один у одного ударами долонь.

Горить фарба на гарматах. Вже, здається, стріляють з палючих гармат і самі займаються від термітних снарядів.

Кипить робота в медсанбаті. Стіни палатки здіймаються від вибухів. Сестра впала непритомна.

— Заберіть сестру!

— Геть, заберіть сестру! Сестра!

— Сестра впала!

— Де сестра?

Хірургові вкладають у рот бутерброди.

Гумовий фартух хірурга весь у кривавих плямах. Стомлене обличчя вкрите потом, очі запалені. Руки в гумових рукавичках підняті вгору.

— Вина!

У хірурга вливають вино.

Від могутнього вибуху все зривається з місця. Повітряна хвиля кидає хірурга на підлогу.

— Уляно! Уляно! — кричить поранений у маренні на операційному столі.

Він уже в нестямі дограє свою грізну гру:

— Вогонь на мене! Вогонь на мене! Я — "Ластівка"! "Ластівка"!..

Федорченко стоїть серед поранених біля палатки медсанбату в садку, роздягнений до пояса, і, піднявши на голову руки, повільно повертається, "намотуючись" таким чином на бинт.

Він поранений у груди навиліт. Сестра розмотує бинта і дивиться на Федорченка з обожнюванням. На очах у неї сльози.

Заходить сонце. Федорченко переміг. Він вільний. Це дивний стан, майже торжество грізної творчости, недоступної нікому, крім прямих переможців у кривавих битвах...

Його дикторський текст:

"Мине дванадцять небувалих років, раніш ніж суджено мені буде повернутись до хати своїх батьків на великій річці. Пройду я важкий шлях перемог. Світ зміниться. Визволені народи піднімуться до розумного нового життя. Вперед, вперед, Федорченко!..

Пам'ятники братів-воїнів моїх стануть на майданах столиць Европи і пребагато братських могил. Багатьом не повернутись вже ніколи до рідних своїх хат, не побачити ні родини своєї, ні неба, ні великої ріки.

Пронесуть вони славу вітчизни і поляжуть навіки — хто під Львовом, хто під Сандомиром або Варшавою, Будапештом чи під самим Берліном. Кого поховають товариші в братських могилах, кого птиці поклюють у чужих болотах, хто розвіється геть на фугасах, наче й не було зовсім на світі".

Далі дія обернеться так, що у велетенську какофонію бою вступить і поступово витисне її хвилююча пісня:

Соловьи, соловьи, не тревожьте солдат,
Пусть солдаты немного поспят...

Тільки не будемо під цю пісню показувати ні сплячих воїнів, ні пам'ятників героям на майданах західньоевропейських столиць, які вони визволяли від фашизму.

Покажем дівчат, гарних і розумних. Дівчатам сумно. Їм хочеться ніжности. Вони обіймають одна одну. А може й не дівчат покажемо, а піде ця пісня по кадрах замислених теслярів, молодих, і старих, і середнього віку.

Мовчки трудяться вони високо під кроквами. Виблискують сокири. Віє вітер гарячий в степу. Видимість ясна навколо, обрій розширився на всі сторони світу далеко-далеко.

Прекрасна людина в бою за батьківщину.

Прекрасна вона в стражданнях і в смерті за неї. Але найсвітліша краса її в труді.

Не тревожьте солдат, соловьи...

В глибокім хвилюванні Федорченко входить у рідне село. Воно чи не воно? Він майже не впізнає його.

Так, воно просто невпізнанне. Все молоде виросло, старе постаріло, хлівів нема, тини розгороджені. Зникли садки, високі сокорини, верби. На місці деяких хат — білі печі на свіжих руїнах. Весь мальовничий низ села наче розстанув, розчинився в повітрі.

— Пробачте... Здрастуйте! Скажіть, як пройти?.. Де тут моя хата?

Марія Гуренко, яка вирядила сина в Каховку, зразу догадалася, хто перед нею, і все ж від несподіванки перепитує:

— Яка хата?

— Федорченка Максима.

— Почекайте... То ви?..

— Гнат.

— Гнат?!

— Марія?!

— Так. Це ви?.. Це ви, Гнате?.. Боже мій!.. Здрастуйте.

— А я впізнав тебе.

— Я теж впізнала тебе зразу. Ти тепер велика людина.

— Ну... генералом став. Не думали колись ми, правда? Як ти?

— Не жаліюсь. Теж живем непогано. Чоловік, правда, на війні... Зразу його якось убили, так що й воював недовго, бідолаха...

— Діти?

— Діти теж: троє з війни не повернулись, один капітаном десь, не знаю, підводного човна, один у Каховку на будівництво подався, а тепер уже й дочка менша туди рветься, школу закінчує...

— Так... Літа, літа, Маріє.

— Еге. Прошуміли... Сорок років.

— Пролетіли, так.

— А я дивлюсь, не впізнає мене, босу... Та що я говорю, ну, ось же ваша хата! Он груша висока, бачиш... (Помітивши Аліка). Це синок?

— Так. Менший... (до Аліка). Чому ти не привітаєшся?

— А чому я повинен... Я з нею незнайомий, — глухо відповідає Алік. Генерал ладен мовчки розтерзати свого Аліка, не подаючи при цьому, як кажуть, ніякого виду. Але Марія помічає це.

— Нічого. Тепер мода така. Не треба його бити.

Вона проводжає генерала Федорченка очима й довго дивиться йому вслід.

Коли їй було шіснадцять років, а йому вісімнадцять, він був першим, хто держав її мовчки за руку біля перелазу в тихий вечір і довго не випускав руки, хто пробудив у ній ніжність, мрії, бажання щастя, і надії, і сльози. Але се було так давно, сього майже не було. Се як сон. Тому дві сльози, що покотилися по її щоках, сухих від довгих років і трудів, були легкі, неначе їх не було зовсім. Але дві середніх літ колгоспниці, яким Марія заповіла про приїзд генерала Федорченка, виразно сплакнули, але зовсім з іншого приводу. І вдовині сльози їх були теж скороминучі, як роса. Час майже зцілив їхні душі, і безповоротні втрати, що позбавили їх радощів, утіх і дітей, тільки зм'якшили їхні серця.

Дома генерал армії Федорченко чи ні?

Дома.

Він пізнав се по грушці посеред двору.

І хата, ось вона — біла, старенька, з теплим солом'яним дахом.

Федорченко увійшов уже в маленький дворик, який заріс споришем і ромашкою, і тут з ним діється щось таке, що примушує його швидко підійти до старого ослінчика під грушею і майже в знемозі не сісти, а начебто впасти на нього і, спершись рукою на старенький столик, закрити обличчя широкою селянською долонею.

Ледве здригаються розставлені пальці.

Побачивши, що батько сів відпочити, Алік зразу ж направляється вузенькою стежкою вниз до річки. А з боку вулиці в цей час підходять до прозорих воріт троє чи четверо хлопчиків і починають з цікавістю розглядати генерала, що сидить під грушею з закритим обличчям.

Генерал не помічає своїх сліз, але, коли після довгої павзи він у глибокому мовчанні повертає голову до вбогої своєї хатки, по його грубому зблідлому обличчю котяться сльози. Полчища спогадів не тільки його, але всього, очевидно, роду, цілих поколінь стикаються раптом в його пам'яті і вириваються на волю, давно-давно вже приспані, майже поховані під великими напластуваннями подій більше як сорока років. Усі ці роки його розум був захоплений війнами. Вони становили духовний клімат його епохи, і він належав їм увесь, він в них прославився, і воєнне щастя не покидало його, бо він боронив зі зброєю в руках головну ідею сучасности.

Аж ось з протяжним скрипом відчиняються старі двері, і на темному фоні сіней з'являється стара тітка генерала, Антоніна.

"Хм... І що воно сидить під грушею, ума не приложу. Гнат — не Гнат. У Гната ж, кажуть, погони й золоті ордени..." — Антоніна збентежено зачиняє двері, — що ж тепер робити?

Заспокоївшись Федорченко підіймає голову. Перед ним, зовсім близько, найхоробрійший з усіх хлопчаків, років семи; босий, штани закачані до колін, у руці на шнурочку виблискують під сонцем три напівзасохлі підлящики.

— Як тебе звуть?

— Сашко.

— А прізвище?

— Федорченко.

— Федорченко? А як зовуть твого батька?

Сашко засоромився. Ніколи він ще не звав свого батька на ім'я.

— Кажи: Опанас! — підказують хлоп'ята з-за воріт.

— Опанас? — генерал Федорченко зрадів, начебто відкривши для себе щось несподіване й надзвичайно дороге. — То ти Опанасів? А знаєш, хто я? Я твій дядько. Я теж Федорченко... — Генерал садовить хлопчика собі на коліна і, обережно обнявши, цілує в тім'я. Вигорілий на сонці чуб Сашка, босі ноги і рибки нагадують йому дитинство.

— Я теж Федорченко! І я Федорченко! — почулися з боку воріт дитячі голоси.

До генерала підходять кілька хлопчиків і одна дівчинка. Їм теж хочеться, щоб дядько приголубив їх.

— А ви чиї?

— Ми Данилові, а це дядька Лева Федорченка.

— А я Натальчина. Моя мати Наталка.

— Чого се ви поналазили в двір! — На порозі Антоніна. Вона вже майже догадалась, хто перед нею. Діти зникають.

— Чи се не ти, Гнате?..

Генерал входить у темні сіни, відчиняє двері... Він у хаті. Так, се його хата. Тільки замість Бога й святих на покуті й на правій стіні великі олеографії Леніна, Ворошилова, Будьонного і його власний портрет у кількох видах поруч з Георгієм Побідоносцем та фотографіями родичів.

(Далі буде)

Роман ЛИЧАКІВСЬКИЙ

ЗА ЧУЖИМ ВОЗОМ

"Що ж тут робити на цій долині сліз і жіночої літературної творчости?" — питав колись польський літературний критик Бой-Желенський у своїй рецензії на першу збірку оповідань однієї молодої письменниці. Звичайно, було б безглуздям погодитися з такою злобною й несправедливою оцінкою жіночої літературної творчости взагалі. Але цей іронічний вислів польського критика мимохіть зринає в пам'яті, коли читаєш твори лавреаток недавнього голосного літературного конкурсу в Чікаго — Галини Журби, Віри Вовк і Ольги Мак.

Як відомо, книгу Г. Журби "Далекий світ" наші літературознавці зустріли негативними оцінками (між ін., і проф. Ю. Шерех* , чий авторитет не викликає либонь сумніву ні в кого). Ще гірша була доля О. Мак: про її "Чудасія"... мовчать. Пощастило зате Вірі Вовк — власниці другої половини другої літературної нагороди (за дві книжки: "Духи і дервіші" й "Елегії"). Прізвище Віри Вовк виринуло на наших літературних обріях недавно, а спалахнуло воно яскраво власне серед ярмаркового гармидеру, що зчинився довкола згаданого літературного конкурсу. І дивне диво: несподівану популярність немилої суперниці спричинила сама таки Г. Журба своїм листуванням на сторінках "Свободи" з секретарем Літературного Фонду в Чікаго, Т. Курпітою. Запахло сенсацією — єдиним у наші дні рушієм байдужої думки. А там уже й пішло. Заметушились оборонці. Т. Курпіта, відповідаючи у "Свободі" (ч. 27, 8. 2. 57) ображеній Г. Журбі, пише про В. Вовк: "... дуже талановита Віра Вовк, що, за словами одного літературознавця, "сказала в нашій літературі нове слово" (прізвище літературознавця чомусь то дискретно промовчано, а шкода). Н. Гардецька помістила в трьох числах "Америки" (50, 51, 52) довжелезний панегірик Вірі Вовк за "Духів і дервішів", назвавши наприкінці авторку "чудом". М. Овчаренко теж не абияк звеличала Віру Вовк: "Ідейно вона найближча хіба до неповторної в своєму роді Наталени Королевої" ("Овид" ч. 3, 1957). А сердега Л. Луців усіх переплигнув, поставивши В. Вовк поруч... О. Кобилянської й Л. Українки (Л. Луців "Діялог про авторку, що "хоче писати щиру провду", "Свобода", ч. 40, 1. 3. 57).

Ясно, що, озброєна такими рецензіями, В. Вовк тріюмфально вмаршувала на наш літературний Олімп і зайняла там місце малощо не Атени. І ясно, що читач бере в руки "Духів і дервішів" із шанобливою цікавістю, чекаючи від цієї книжки справжньої мистецької насолоди. Та тут його чекає прикре розчарування. Насамперед читач помітить, що твір В. Вовк написаний дуже примітивною мовою. Книжка аж кишить від мовних помилок, дивоглядів, недоречностей і грубих порушень правопису, що їх не простив би учням учитель народньої школи. Ось декілька зразків: фана (прапор), зчезли (щезли), ледви (ледве), потягові тори (залізничні рейки — польське "поцьонґове тори"), на каменю (на камені), звідтам (звідти), зазуля (зозуля), представлення (вистава), щоби (щоб), хоть-не-хоть (хочне-хоч), льотування (спаювання), наївні задивлювання (погляди), позволити (дозволити), видіти (бачити), коліровий (кольоровий), маєвий вечір і майовий мед (травневий), матерей (матерів), велитенський (велетенський), найти (знайти), порожний (порожній), бачуть (бачать), мухи гудять (гудуть), яркий (яскравий), вісімдесять (вісімдесят) прятати (прибирати), чудерно (чудно), стукіт до дверей (у двері), серед безнадійності (безнадійности), задумчивість (задумливість), щось такого (щось таке, по-польському "цось такєґо"), пощо (нащо), фортеп'ян (фортепіян), п'яніно (піяніно), лопнути дверима (грюкнути), одушевлено (захоплено), зайти до кімнати (в кімнату), безсердешні (безсердечні), черв'ячки (червячки), що дня (щодня), другі діти (інші діти), жре (жере), недавно тому (недавно), вечорі (вечори), тама (гребля), світа (світу), академик (академік), коругов (корогов, корогва), свах (?-сват), знач (значить), ховав перед ними (від них), я була опущена (покинута), заєдно (постійно), до тепер (дотепер), здивування (здивування), пам'ятник (альбом — польське "памєнтнік"), прозорна вода (прозора), дразнити (дражнити), домів (додому), в дома (вдома, дома), сповнити обов'язок (виконати), дневник (щоденник), шкарлат (багряниця), один метер дерева на зиму (метр дров), старанна ґардероба (одяг), насушний (насущний), на піддаші (піддашші), там чистий рай (справжній), холітати (хитати), нотес (нотатник), куті (ковані), воскресення (воскресіння), дитинні свята (дитячі), екскапада (ескапада), лихі цигарки (погані), я бажала вогненні блискавиці (вогненних блискавиць), каявся того, чого не був винний (у чому не був...), по його думці (на його думку), переповний (преповний?, переповнений?), втеча там (туди), і т. д., і т. п. Числа сторінок не подаємо, бо знайти ці помилки в книжці дуже легко, ними ж рясніють усі сторінки. Крім того, одні й ті ж помилки повторюються дуже часто (так що про випадковість чи недогляд не може бути й мови).

Не має авторка уяви про апострофа (черв'ячки), ні не знає правил чергування і-й та у-в: стьожками і емблемами (й), гаманець й уста (і, та), кидалися в вир (у вир), випалив в нього (у нього), був влітку (улітку), почав ввижатися (увижатися), щоб вбивала (убивала) і т. д. І це дивно, бо в кого хоч крихітка музичного слуху, той і без знання згаданих правил не напише "почав ввижатися" (Адже тут три "в". Як це вимовити?). А авторка нібито музично обдарована, вона ж грала на органі "свої фуги й інвенції, добираючи собі сама інструментацію їх голосів" (ст. 43).

Багато слів ужито в невластивому значенні:

*) "Нові Дні", ч. 77, 1956.

"Незабаром все стає о г р я д н е н ь к е, все стоїть і красується мов у крамниці" (ст. 23), а свою кімнату авторка "о г р я д н о позаслонювала килимом" (ст. 109);

"грала на фортепіяні кілька к у с к і в" (ст. 93);

"віддалялася знищена, згорблена п о с т а в а моєї матері (ст. 108);

"ми брали її (матір) на погулянки, щоб вона трохи в і д ж и л а серед природи (ст. 110);

"Я п і з н а л а одного франціщанця" (у значенні "познайомилась" — ст. 140); "Я п і з н а л а одну марксистку" (ст. 148).

"мама г о й д а л а с я в ілюзіях, що батько ще може живе" (ст. 85);

"ікона п р и ї х а л а з України" (ст. 141);

"її (Зою) о б в і я л и перфумовані кучері, рукавички і парасольки" (ст. 45);

"на вежі в і я в прапор" (ст. 103);

"працювати в книжках" (ст. 127);

"п а н і ч н а повага марійських легенд" (ст. 135);

"мій з і р шукав підмоги і вперся (?) на дядька Романа черствім лиці" (ст. 54). Значення слів "зір" і "погляд" авторка (мабуть, під польським впливом) раз-у-раз плутає: "втоплюючись з о р о м у мозайкові чаші" (ст. 57), "леліяв з о р о м їх контури" (ст. 57), "підносять свій з і р на гори" (ст. 145) і т. д.

Чимало речень побудовано неправильно, в наслідок чого вони стають незрозумілі, а іноді й смішні. Напр.:

"Можна було мене стрінути в бібліотеці, заритій в Софокля" (ст. 122);

"гуцули риштують в Тюдові тріюмфальну браму зі смеречиння і виходять комуністам назустріч, що галасують і розмахують руками, поважно, низько кланяються..." (ст. 31). Хто ж галасує, а хто кланяється?

"Про що він (батько) думав? Може про Зої задумчивість і спостережливість, та про мою буйну непогамовану фантазію. І ці скарби його доньок не мали іншої теми тільки спогади, щоб грати ними в різних барвах і тонах" (ст. 37). Справді, нелегко читачеві здогадатися, про що думав батько, та ще важче, про що авторка.

"Потім він зараз змінив тему" (ст. 37). Коли ж він її змінив?

"Тепер цілу увагу мого батька забрали ті безталанні люди, яких діти родилися й хворіли в бідних таборах; він носив їх на руках..." (ст. 61). Кого?

"Природні люди, як Маргарита, підходили мені куди більше, як засушені академики, запорошені, неначе їх премудрі книги, що не знають, як куе зазуля і як червоно заходить сонце над плесом" (ст. 110). Крім "книг, що не знають, як куе зазуля", на увагу заслуговують тут і чотири "як".

Ніяк не щастить авторці і з порівняннями та метафорами. Тут уже в неї виходять справжні курйози:

"Його слова були гострі й чисті, як стріли, що вдаряли влучно" (ст. 56);

"Нараз Зоя спитала, як тятива лука, що пускає стрілу" (ст. 59);

"Я відчувала обличчя дуже інтенсивно, так дуже, як свої власні береги" (ст. 74);

"Я буду стояти зворушена, як дерево під росою" (ст. 92);

"Я була скрипкою, і грала, грала самі питання" (ст. 113);

"Вона (Зоя), як комета, міняла Відень на Лондон, Лондон на Рим" (ст. 124);

"Ти є кома, минаєш так скоро" (ст. 130);

"Ваше серце — це пляшка з чорнилом" (ст. 132).

Авторка залюбки "пописується" латинською мовою (навіть арабські дервіші в неї цією мовою говорять), тож мусіла б вона знати, що таке tertium comparationis. Невже тільки чисті стріли "вдаряють влучно", а брудні ні? Хіба тятива питає лука? І чи взагалі питає? Які "свої власні береги" відчуває шановна авторка? Чи дерево зворушується під росою? Та й чи взагалі дерево може зворушуватися так, як авторка? Які ж, власне, питання грала скрипка-авторка? І чому її серце — пляшка з чорнилом? Що це за кома? Правописна чи медична? І при чому тут "минаєш скоро"?

Трапляються в "Духах і дервішах" і ще неймовірніші дивовижі. Про свою, хвору на нирки, служницю Сойку авторка пише: "Ще була і Сойка, яка знову носить свою нирку в р у к а х і стогне" (ст. 21). Бррр! Яка несамовита картина! Самого Едгара По завидьки взяли б. Ну й бісова дівка, як вона це зробила (Сойка, тобто, не авторка)? Не менш цікавий з погляду медицини і магістер Володимир "в тонких рамках окулярів на т а к о м у ж тонкому носі..." (ст. 76). Не абияким клінічним феноменом є й німецький граф Максим: "Часом тільки Максим заглиблювався в себе своїми неописаної краски очима, коли ми говорили про небо" (ст. 92). Правда, він це робив тільки тоді, коли мова була про небо, та й то не завжди, а "часом тільки". А втім, і сама авторка заслуговує на пошану кожного лікаря: "Я писала реферати і працювала над проблемою трагіки — темою, яка мене р о з р и в а л а ціле життя" (ст. 122), або "мій з і р п і ш о в до цигари" (ст. 139). На закінчення цих анатомічних дивоглядів варто згадати, що "в Оберамергав артисти мають в р о д ж е н і ролі" (ст. 33). На жаль, авторка не згадує, хто їх (ролі) породив.

Можна зустрінути в "Духах і дервішах" і заялозені газетні штампи, що кепсько звучали б сьогодні і в пропагандивній брошурці, не то в мистецькому творі, як напр.: "На нас лягла категорично імперативна відповідальність гідної репрезентації того незнаного (українського — Р. Л.) народу" (ст. 42).

Окремо варто зупинитися над словами чужомовного походження (етранжизмами), що ними засмічена ціла книжка, дарма що на кожне з них існує в українській мові добрий відповідник. І так Сойка не сповіщає чи повідомляє, а к о м у н і к у є; авторка турбується боротьбою не за існування, а за е к з и с т е н ц і ю; вона бажає собі життя повного не в усіх розмірах, а д и м е н с і я х; виготовляє не доповіді, а р е ф е р а т и; до фрагментів вона має не нехіть, а а л е р г і ю; вона навіть не роздумує чи міркує, а м е д и т у є; професор вислухав не низку,

а л і т а н і ю провин (літанія — це молитва, отже слово тут цілком недоречне); батько п'є не відтовщене чи пісне молоко, а ц е н т р и ф у г о в а н е, і т. д.

Проте, найбільша біда не в тих, усе таки зукраїнізованих, словах. Їх іще можна проковтнути, треба тільки після кожного з них міцно зціпити зуби і... читати далі, коли вже хтось завзявся дочитати "Духів і дервішів" до останньої сторінки. А от справжній жах починається тоді, коли авторка живцем рве з чужої мови слова і силоміць суне їх в українську мову. Тоді то навіть із-за найміцніше зціплених зубів вирветься стогін: — О бідна українська мово, як же жорстоко знущаються над тобою окупанти і (ще жорстокіше) емігранти! Що таке, напр., "сермон"? Чим наше слово "проповідь" погане? Таж тут уже й наше галицько-польське "казання" було б краще і, головно, зрозуміліше, ніж отой чудернацький "сермон". Або ось іще:

"Часом все виглядало на блясфемію" (ст. 140).

Без знання французької чи англійської мов читач так і не збагне, що воно таке. А блясфемія — це ж по-нашому блюзнірство, оте саме блюзнірство, якого допускається проти рідної мови й культури авторка, живосилом нав'язуючи нам усякі диковинні "блясфемії".

Можна було б іще продовжувати цей невеселий реєстр мовних "гріхів" Віри Вовк, бо ж матеріял для цього вона дає багатющий. Але, мабуть, і цього досить, щоб читач склав собі уявлення про мову "Духів і дервішів".

"Е, це тільки мова!" — махне дехто легковажно рукою. На еміграції питання мови мало важливе, і рецензент, що над цим питанням зупиняється, рискує придбати прізвисько причепи (не міг, мовляв, нічого знайти, то за мову причепився). І справді: коли оцінювати письменника на тлі його доби й середовища, і коли при цій оцінці застосувати ще "рівняння донизу", то В. Вовк виявиться не такою то вже й найгіршою. Управа однієї рідної школи в Торонті видала недавно летючку-заклик до батьків. Симпатяга керівник школи (він же і викладач української мови у вищих клясах) "ухитрився" зробити на одній сторінці (29 рядків тексту) сімдесят дві помилки (факт!). А в "Духах і дервішах" усе таки аж стільки помилок на одній сторінці не буває. І ще: пішло у нас у звичай за письменникову неписьменність обвинувачувати... видавництво (начебто швець не мусить уміти шилом орудувати). Видавництва ж знову відпекуються, що на мовних редакторів грошей нема. І виходить таке, як у народній приказці: "І Гнат не винуват, і Горпина невинна, а винна хата, що впустила Гната". Значить... винен читач! І це, безперечно, так. Терпеливість бо наших читачів така безмежна, що іноді аж на байдужість похожа...

Наші міркування про мову "Духів і дервішів" можна закінчити думкою, що її недавно висловив В. Сварог у статті "Краса і мистецтво": "Ряд творів нашої еміграційної літератури написано таким мовостилем, що, не зважаючи на їх ідейну цілість, ці твори — за рамками мистецтва" ("Український Прометей", ч. 15, 11. 4. 57).

***

На жаль, мова — це не єдина й не найтемніша тінь "Духів і дервішів". Є в цій книжці речі, супроти яких бліднуть і важкі мовні гріхи Віри Вовк. Та, поки до них перейти, зупинімося ще на одній, теж дуже несимпатичній сторінці творчости Віри Вовк. Це — її чванливість і саморекляма. Це вражає читача тим неприємніше, що розповідь у книжці йде від першої особи (героїня твору так і зветься Віра Вовк) і що "Духи і дервіші" — це не твір письменницької уяви, а автобіографія авторки, і то автобіографія правдива, як запевняє сама авторка ("Хочу писати в цій книзі щиру правду", ст. 19). На всі лади хвалять Віру Вовк персонажі її твору, та найбільше вона сама себе хвалить, і то так, що іноді та самохвальба подібна до якоїсь хворобливої манії. Напр., на запитання, чому вона вирішила піти в манастир (рішення ніколи зрештою нездійснене), авторка відповідає серйозно: "Нам треба святих, великих святих" (ст. 107). Не може В. Вовк написати й кількох сторінок, щоб чимось не почванитися. Та що там кількох сторінок! Буває, що на одній сторінці кілька разів вихваляється. Напр.:

"Максим подивляв мене..."

"Коли французькі танки облягали містечко, він подивляв мою рівновагу. Я сиділа спокійно на своїй валізі і читала книжку, яку графиня вирвала мені з рук і кинула в кут, мовляв: мій спокій впроваджує нормальних людей в божевілля".

"Коли прийшла вістка, що пограбовано наші речі, останнє добро... я здвигнула раменами".

"Максим був захоплений: йому здавалося, що він найшов в мені ідеал справжньої християнки, такої байдужої до земських дібр..."

"Я не була лагідно-проста, як бувають святі, я і лякала, і переконувала, і грозила — доки не досягла свого". (Усі цитати із ст. 91).

Або:

"... він (Трістан) з відданістю дитини починав дякувати за те, що я подарувала йому вечір".

"Трістан падав передо мною на коліна, наче перед ідолом". Але апетит у нашої авторки, нівроку, ненаситний: "ідолопоклонство" одного Трістана її не задовольняє, тож і Трістанів старий батько теж мусить чолом ударити й заявити, що він "ще ніколи не бачив таких променних очей, як у мене". (Цитати із ст. 127).

Передбачливий Л. Луців у згаданому вже "Діялозі про авторку, що хоче писати щиру правду" заздалегідь турбується, які то труднощі зустрі-

ФАРБИ
і
ТАПЕТИ — (WALLPAPER)
Власник: ОЛ. ОХРИМ
купите найліпше в
METROPOLITAN PAINT & WALLPAPER CO.
823 Dundas St. W. — EM. 4-6597
Toronto, Ontario

атиме за тридцять років майбутній український тудент, що писатиме докторську працю на тему Автобіографічні дані в творчості В. Вовк". Труд-ощі, нічого й казати, великі, бо з "Духів і дерві-ів" важко буде майбутньому докторантові збагну-и, в чому В. Вовк була досконаліша, в яких ділян-ах досягла більших успіхів: у коханні, літературі, узиці, театрі, різьбарстві, співі, науці? Авторка вердить, що в усіх цих ділянках вона надзвичай-а. Та найбільші її успіхи, мабуть, таки в коханні. рім згаданих уже німців Максима й Трістана, на вагу заслуговує д-р Ерек (теж німець). Про пер-у зустріч з ним авторка згадує: "... Ерек уважно ені приглядався і сказав з признанням: — Я ба-ив такий ренесансовий портрет у Лондоні" (ст. 7.). Майбутній докторант зустріне в "Духах і дер-ішах" багато "ідолопоклонників", а навіть цілі олективи, охоплені масовою психозою "культу собн" Віри Вовк: "Мене звали 'чарівна дама' і ляйтнахтігаль' (провідний соловей) і студенти ра-ом з професорами згодилися переложити мені не-игідну годину середньовічного семінара в заміну а одну мою усмішку" (ст. 104). Серед стройних лав долопоклонників-німців повтикані де-не-де і пред-тавники нижчої раси (для кольориту, мабуть, і кзотики): китайці Лію-Чі-Мінг та Тсай-Ту-Кунг і навіть (уявіть собі!) українець Євген. Пробували, правда, проскочити туди й інші українці — Іванко, Мирон, Пан Телеймон, — але "де Іванкові до ки-тайців!" (ст. 52) — каже авторка. А до німців, то й поготів. Нещасний же Пан Телеймон спіймав гар-буза ще й тому, що він не вивчив досконало... ук-раїнського правопису, "мав дар до літературних ортографічних "непорозумінь" (ст. 65). О, це нездоланна перешкода, бо вже хто-хто, а наша ав-торка на питання чистоти й правильності украї-нської мови вражлива надзвичайно. Тож цілком слу-шно вона обурюється: "Я була ображена, що він червонів, наче б його обілляли буряковим квасом, коли я проходила близько, і ненавиділа те, що він трактував мене через третю особу, показуючи ра-зюче свою незручність у граматичних і товарись-ких елементарних формах. Мене 'друкували' вже в літературних журналах, а тут — маєш: з'явився Пан Телеймон на екрані!" (ст. 66). Авжеж, куди куцому до зайця!

Не такий Євген! Той уміє оцінити належно В. Вовк і як жінку, і як мистця. Ось у яких "зручних граматичних і товариських формах" він це висловлює:

"Ти є кома, минаєш так скоро, ти є осіннє листя, сарни в лісі" (ст. 130).

"Я хотіла визбирати квіти бузку, які обсипувалися з моєї великої китиці, але Євген не дозволив: — Лиши так, це мої святощі" (ст. 125).

"Євген уважав, що я могла б бути темою модерних романів" (ст. 130).

"Він прочитав мої казки і сказав, що вони його цікавлять куди більше, як усі мої наукові праці" (там же).

Крім кохання, найповажніше місце в самореклямі Віри Вовк займають її літературні успіхи. Ще під час війни магістер Володимир радив їй видати друком першу збірку поезій, бо "Влизько друкував у дев'ятнадцятому, то ж ви друкуйте у вісімнадцятому році життя" (ст. 76).

(Для інформації майбутньому докторантові: Олекса Влизько, український поет 20-их рр., писав якісь там поезії, проте в історії української літератури відомий як предтеча Віри Вовк).

Магістер Володимир і далі піклувався талантом Віри Вовк і вчив її "дивитися, чи кожне перце моїх крил в порядку, щоб я могла обняти поетично всю ширінь і височінь" (ст. 95). Літературний талант Віри Вовк — універсальний. Крім "Духів і дервішів", поезій, новель, казок, перекладів, вона ще й віршовані драматичні твори пише, і то в рекордно швидкому темпі: "За одинь день я написала Миколаївську виставу... Собі беру, очевидно, ролю Антипка" (ст. 139). Еге ж, В. Вовк ще й акторка та й "очевидно" не абияка, бо ось "Антипко вив'язався знаменито зі своєї ролі" (ст. 139). А що ж уже про музику казати? Та тут наша авторка "вив'язується" так, що професори музики малощо рота не розявляють. Ось старий, суворий професор музики в Німеччині, прослухавши її гри на фортепіяні, заявляє: "Ви мистець. Бувають люди, які не вміють найпростіших речей, тільки щось великого" (ст. 120). Певна річ: у різьбарстві В. Вовк також першорядний майстер: "Всі подивляли вдома мою фігурку королевича-жаби, яку я зробила з глини й кольорових кораликів. Навіть сухий, логічний Раймунд...", а "Євген побачив у мене цю фігурку і захопився" (ст. 122).

Здавалось би, що таке стихійне захоплення чоловіків мусіло б викликати заздрість і ворожість жіноцтва. Нічого подібного! Жінки подивляють авторку неменше чоловіків. Маргарита зачарована Вірою Вовк: "В тебе ж усе — нещоденне" (ст. 110), а пані фон Абекен "просила мене вписатися (в альбом) між автографи королів, принців, Штравсів і Падеревских" (ст. 74). Коли ж немає під рукою графів, професорів, мистців (ні рецензентів з "Америки" та "Свободи"), що подивляли б нашу авторку й падали б перед нею на коліна, тоді цей ритуал виконують у неї німецькі селяни: "Хоч було 25 ступнів морозу, я милася надворі снігом, і селяни не могли вийти з дива, що я не простудилася".

Не диво, що така самозакоханість авторки призводить її до претенсійного позерства, а вслід за цим до викривлення життєвої й мистецької правди. Для ілюстрації картина смерти батька письменниці, який згинув у Дрездені під час літунського бомбардування:

"Нарешті — дім число 8. Тут батькова кімната. В коридорі я наступила в темноті на трупа людини, що лежала лицем до землі. Зі страхом, обернувшися, я надибала обличчя знайомої сестри.

— Де д-р Вовк, сестро? — спитала я її живо.

— Д-р Вовк? — Вона підвела здивовано брови. — Д-р Вовк вже не живе.

В Пасії за святим євангелистом Матвієм Йогана Себастіяна Баха, в хоровій частині "Sind Blitze, sind Donner, sind Wolken verschwunden", є один продовжений ферматою такт: павза через цілу партитуру" (ст. 83, 84).

Це — фальш! Тричі фальш! І життєвий, і мистецький! Жадна дочка в світі так смерти батька не переживає, ні так про неї не згадує. Українська дівчина — байдуже, селянка вона, а чи інтеліґентка — заридає, скам'яніє з болю, чи зареаґує хто зна як, але ж, ради Бога, не так, не німецькими цитатами над трупом батька, не вишуканими для читача вченими фразами, не надуманими перед дзеркалом позами. Не до дзеркала тоді! (Звичайно, якщо в тієї дочки в грудях серце, а не... павза через цілу партитуру).

**
*

Якби знайшовся якийсь всемилосердний праведник, що простив би Вірі Вовк усі оті гріхи, то і він спалахнув би обуренням, бачивши, з яким зневажливим глумом, з якою надутою вищістю вона ставиться до свого рідного народу. Аж лячно стає за ту молоду душу, так жахливо звихнуту й понівечену чужим середовищем, власною гордовитістю й фальшивими уявленнями про безперечну вищість усього чужого над своїм рідним. Ось приклади:

"Наші нові друзі сварилися часто, староукраїнським добрим звичаєм, бо це — хоч і оклепане, але таки правдиве, що коли українці не співають, то сваряться" (ст. 76).

Виходить, бушмени ми або готентоти, та й то ні, бо навіть дикуни, крім сварки й співу, ще дечим іншим займаються. Цікаво тільки, хто оте "правдиве" так "оклепав"? Чи не вороги наші та й їхні свідомі й несвідомі підспівувачі з-поміж нас таки? (Звичайно, В. Вовк належить до несвідомих).

"За звичаєм своєї віри, Джафар молиться кожного дня п'ять разів і має сльози в очах, коли згадує свій родинний дім у Пакістані. Як мало таких Джафарів у моїм народі! Але я не сказала йому цього, бо він уважає Україну по Пакістані вибраною країною" (ст. 152).

Високо цінить Джафар Україну, поставивши її зараз же на другому місці після своєї батьківщини. Але Джафар чужинець, про Україну він, мабуть, знає небагато. А українська письменниця, та ще й лавреатка, поінформована напевно краще. Своєї батьківщини вона не тільки на першому місці не ставить, але й на другому ні, бо ж вона знає, що насправді Україні дуже-дуже далеко до Пакістану, як і до будь-якої країни ("Де Іванкові до китайців!"). Шкода тільки, що вона цього Джафарові не сказала. Навіщо таке "патріотичне" фарисейство? Можливо, він тоді сказав би їй дещо цікаве про Україну (бо за щось же він цінить оту чужу країну). Можливо, він знає (бо і горобці про це знають), що і в Україні "таких Джафарів" ніяк не мало, що українці — це один з найрелігійніших народів у світі, і релігійности тієї Москва не змогла здушити навіть найжорстокішими переслідуваннями. Сотні книг і тисячі статтей у нас про це понаписувано. Але В. Вовк, мабуть, жадної з них не читала. А шкода. З них вона довідалась би, що українські священики — ставши двірниками, пастухами, сторожами, жебраками — по-геройському виконували свої духовні обов'язки навіть серед найдикішого шалу сталінського терору, а серед їхніх таємних нічних відвідувачів, бажаючих висповідатися, охрестити дитину чи повінчатися, були не тільки селяни, але нерідко й високі військові старшини та відповідальні державні службовці. Тим же самим підпільним шляхом пішла після другої світової війни і українська греко-католицька Церква. А може, В. Вовк видає такі суворі присуди цілому українському народові на підставі своїх спостережень з життя його невеличкої частинки — української еміґрації? Тоді інше діло, хоч, мабуть, і з релігійністю наших еміґрантів не так то вже й погано: вистачить заглянути в неділю до наших українських церков, особливо ж до православних, ущерть заповнених недавніми "безбожними совєтами".

Але свої знання про Україну В. Вовк воліє черпати з іншого, авторитетнішого джерела — від німецького єзуїта, патера Рабе:

"Максим вийшов мені назустріч.

— Ходім до патера Рабе, Віро. Він поможе тобі найти мешкання і вистарається місце на університеті для тебе. Пообідаємо...

Патер Рабе дивився пильно на мене з-під окулярів, коли я грала на п'яніні. Здавалося, що він не пропустив ні одного мого руху. Пізніше він розказував свої воєнні переживання, про болотяні дороги на Україні, про бруд і воші в нужденних ліп'янках, про лінивство простолюддя..." (ст. 98).

Та годі! Тут уже, мабуть, і найлагіднішому читачеві терпець увірветься: чому В. Вовк не плюнула патерові Рабе в лице тоді, коли він їй увічі так нахабно зневажав її народ? Боялася? Чого? Адже це було вже після розвалу Німеччини, і Гестапо не існувало. Ні, не злякалась авторка, вона просто... повірила патерові Рабе. На це виразно вказує її "реакція" на повчальну розповідь патера про українців:

"Мені стало безмірно жалко мого люду" (ст. 99).

Таку легковірність можна ще зрозуміти (не виправдати) в молодої недосвідченої дівчини. Але ж від тоді пройшло принаймні з десять років, а В. Вовк ще й сьогодні вірить патерові Рабе (бо ні в чому йому в своїй книжці не заперечує). Невже вона ще й досі не розуміє, чому патери Рабе завжди нарікали на "лінивство" українського простолюддя? Нарікали варшавські патери ще тоді, коли запрягали оте простолюддя в "чортопхайки" й канчуками заохочували до більшої працьовитости; нарікали берлінські патери Рабе тоді, коли сотні тисяч того простолюддя карались на каторжній праці в Німеччині; нарікали й нарікають на те лінивство їхні московські побратими (відставання колгоспів, недовиконання пляну хлібоздачі, неполадки в посівній кампанії, незадовільна працездатність МТС-ів в Україні і т. п. — це ж щоденна тема більшовицької преси, бож "хахол — упрям, ленів і сєбє на уме"). Невже В. Вовк і справді не розуміє, що не соромитись, а гордитися таким "лінивством" треба?

І ще виринає питання: чому авторка повірила патерові Рабе, а не повірила Джафарові? Та тут відповідь ясна: В. Вовк це класичний зразок комплексу меншевартости й еміґрантського безґрунтянства. Як і для Юрія Косача, все чуже для неї краще, ро-

зумніше, шляхетніше, цікавіше, ніж своє. Навіть з німецьким графом Максимом, що "міг би бути Гітлером, або інквізитором і краяти за свої ідеї живе людське тіло" (ст. 95), в нашої авторки "були ніжності" (ст. 98), та ідилічно-романтичні прогулянки: "Я плавала з ним на кругляку по озері, як Саїд з казок Гавфа на дельфіні, я танцювала з ним на сплаві індійські танки. Він провожав мене тепер на проходи за місто; по дорозі ми філософували і рвали квіти. Ми бродили кудись по шуварах з жовтим ірісовим цвітом, що відбивався в легко морщенім плесі, де верба купала довгі віти, або серед пільних розкудовчених гвоздиків, сріблавої ватової трави серед Рідського трясовища, де Бог їх для нас посіяв" (ст. 92).

Ніхто з українських поетів не викликає в неї навіть частинки такого любовного, молитовного захоплення, як Гельдерлін:

"Я привезла з собою величезну китицю вересу і занесла її на могилу Гельдерліна. Там було моє вимріяне місце медитацій. Добре було сидіти зараз же під деревом, подібним до рябини, тільки зі звисаючим гіллям, мов у плакучої верби, розказувати моєму поетові про себе і дякувати за ті хвилини, коли я читала його поезії в виноградниках. Я хотіла бути чистою, як він" (ст. 121).

"Часом мені здавалось, що я тільки гість на цій цвітистій землі. Чи не вродилася я в відповідний час? Чому я не Беттіна Брентано чи яка інша жінка романтики? Я мала б тоді можливість промовити до світу, мала б слухачів. Тоді перед очима явилася одна велика і самітня постать: Гельдерлін" (ст. 126).

Не явилась авторці ні разу "велика й самітня постать" українського поета О. Ольжича, замордованого в німецькому концтаборі в Саксенгавзені, ні української поетки О. Теліги, закатованої німцями в Києві.

Після літунського бомбардування авторка бідкається:

"Горіли дерева по обох боках вулиці, ті прекрасні гінгодерева, які оспівав старіючий Гете" (ст. 82).

Горіли в той же час у німецьких крематоріях живі люди-в'язні. А от гінгодерева, ті прекрасні гінгодерева! Як же їх не жаліти?

Не тільки ці конкретні приклади, але й увесь настрій книжки показує, що духово авторка приналежна до чужого, не-українського, насамперед до німецького, світу. Авторка і сама не помічає, як "природно" це в неї виходить. Ось її німецьке середовище:

"Гнітюча самотність западала в стіни нашого дому, ставала середньовічними тортурами для мами і для мене. Тітус по промоції від'їхав до своїх рідних, десь у Райнляндію. Раймунд почав практикувати на провінції, одна Маргарита додержувала нам по-трохи товариства. Я звернула Трістанові увагу на її прикмети, і він почав нею цікавитися. Зовсім по моїх планах" (ст. 129).

А ось українське:

На залі під час вистави в українському театрі: "На одну хвилину я подивилася в очі якогось Онегіна, повні сваволі. Він заходився реготом і пригадував мені широкими жестами нашу плавбу через Доли і бориславські проходи під повнею. Богдан! Я ледве пізнала його". "Мама була лиха на мене, що я, гостя, вийшла під час гри зі залі". "Я мовчала на всі закиди і дивилася крізь вікно дзеленькучого вагону на зелений, соковитий краєвид. Ми їхали через високі трави, ромени і дзвоники, а в моїй душі мовчали жайворонки" (ст. 114).

І яка радість повернутися знову між німців:

"Коли я вернулась у своє університетське місто, на мене дихнула оживляюча тиша чистих вулиць, спокійна ріка, веселі обличчя, холод і лад моєї кімнати" (ст. 114).

Пієтизм Віри Вовк для всього чужого такий великий, що вже навіть своя молитва здається їй чимось нижчим:

"Церква була півтемна, неповна, через одверті порталі віяв травень своїми пахощами. Орган переливався, і я, з дуже криштальним почуттям краси, молилася словами Бетговена" (ст. 115).

Узагалі ж, крім молитов "словами Бетговена", авторка залюбки молиться по-латині. Віддається вона під покров Равенсбурзької Мадонни й Пресвятої Крови у Вайнгартен, молиться вона до св. Бети, св. Антонія, св. Франціска і, особливо часто, до "своєї святої" — св. Терезії з Лізьє. Скаже хтось: — Бог скрізь єдиний. Так, це безперечна істина. А все ж... а все ж ні Маргарита, ні Ута, ні Октавія, ні Жанна, ні Міріям, ні жадна інша з авторчиних подруг-чужинок не віддалися під покров Почаївської Божої Матері, ні не обрали своєю святою нашої св. кн. Ольги. Бо релігія і національність — нерозривно одна з однією зв'язані. І це теж безперечна істина. Коли ж від цієї істини бувають вийнятки, то... тим гірше для вийнятків.

⁂

На цьому пора б наші міркування про "Духів і дервішів" кінчати, бо все одно цій книжці присвячено тут занадто багато часу й уваги. Та зроблено це з двох причин:

Насамперед тому, що признання літературної нагороди Вірі Вовк — це явище дуже симптоматичне для нашої еміграційної дійсности. Чому ж відзначено нагородою книжку, яка на те ніяк не заслуговує? Аджеж ніхто, хоч трохи тямущий, не повірить, що члени журі діяли в добрій вірі, тобто попросту помилилися в оцінці твору. Це, зрештою, свідчило б про відсутність будь-яких їхніх кваліфікацій, бо ж не треба бути літературознавцем, щоб зразу пізнати безвартісність цієї книжки. Значить, вони це зробили свідомо. З яких же причин робиться такі речі? Та з тих самих причин, з яких за всяку ціну просувається "свою людину" на керівника культурної установи, з яких усіма силами "опановується" громадську організацію і з яких кожного необачного опонента безжалісно розчавлюється підібраним спритно ad hoc епітетом "большевицького агента".

Але найпікантніше те, що про вартість творів рішило не журі, а самі аранжери конкурсу, прибравши для цього дуже нехитру назву "Комісії про-

вірки пропозицій Членів Жюрі Українського Літературного Фонду". Навіть вислід конкурсу проголошено офіційно від імені тієї комісії (!), а не жюрі ("Овид", ч. І, січень 1957). І цілком слушно письменник І. Качуровський обурюється: "Навіть у більшовиків не водиться, щоб постанову жюрі офіційно перевіряла ще якась комісія" ("Молода Україна", ч. 36, березень 1957). Було, правда, і жюрі, але йому аранжери конкурсу призначили тільки ролю "калінінської бороди". Доказом цього є нечувана "практика", яку застосували аранжери конкурсу. Запросили до цієї справи 18 фахівців (літературо-і мовознавців, публіцистів). Декому з тих фахівців аранжери взагалі не дали для оцінки творів, надісланих на конкурс (!), іншим же (як ось М. Шлемкевичеві), хоч і дали, то на такий короткий реченець, що неможливо було ці твори перечитати ("Листи до приятелів", ч. 2, лютий 1957). Але такими "зайвими формальностями" аранжери конкурсу ні трішки не турбувались. Вони розв'язали справу простіше: надіслали членам жюрі готовенький список нагороджених творів і запропонували... підписати (!!!). Та цим разом діло не вийшло: тринадцять осіб не схотіли стати "калінінськими бородами" й відмовились від участи в жюрі або не прислали оцінок. Одначе на вислід конкурсу це не мало ніякого впливу. Все відбулося "за пляном": нагороди призначено "своїм людям", вислід проголошено, преса вдарила в літаври, громадянство не протестувало — успіх на всіх фронтах. Якби не "родинна суперечка" з Г. Журбою — успіх був би ще величавіший. Тільки ж "успіх" цей аранжери конкурсу завдячують, мабуть, не так своєму організаційному хистові, як більш тій сприятливій для них обставині, що в нас — за чиїмсь дотепним висловом — не можна скомпромітуватися.

***

"Ще впаде обвинувачення на автора від так званих патріотів, що спокійно сидять по кутках і займаються зовсім сторонніми справами, складають собі капітальці, влаштовуючи долю свою коштом інших, але, як тільки трапиться щонебудь, на їхню думку, образливе для вітчизни, вони вибіжать з усіх кутків, як павуки, побачивши, що заплуталась у павутинні муха, і зразу здіймають крики: "Та чи добре виводити це на світ, розголошувати про це? Адже те все, що описано тут, це все наше. Що скажуть чужинці?" — писав у "Мертвих душах" Гоголь. Якщо ж личить порівнювати велике з малим, то, можливо, будуть і закиди авторові цієї рецензії (не бракує ж і на еміграції "патріотів" Гоголя та "апологетів писаризму" Хвильового). Можливо, будуть обвинувачення, що рецензія, мовляв, занадто сувора, що молоду письменницю треба підтримати на її творчому шляху, похвалити, а не ламати і т. п.

Та тут відповідь проста: з погляду громадської етики це попросту неморально "виводити в генії" молоду людину, чия літературна діяльність тільки що починається і, як досі, виявляє незрівняно більше недоліків, ніж вартостей. А крім цього: справжній талант від однієї негативної рецензії не ламається, а навпаки, вона стає стимулом творчої амбіції письменника. Зате серед фіміямів панікадильництва зів'яв уже неодин молодий талант, учадівши від "успіхів". На це наші "професійні панегіристи" мусіли б хоч інколи оглядатися і не ставити передчасно Віру Вовк поруч Л. Українки. Цим вони роблять молодій письменниці ведмежу прислугу. А Віри Вовк таки шкода, бо — ні в чому не відступаючи від поставлених їй закидів — одного їй не заперечуємо: таланту. І в цьому саме, в талановитості Віри Вовк лежить друга причина, чому ми присвятили так багато часу й уваги її невдатній книжці. Кожному боляче дивитись, як пропадає на чужих бездоріжжях талановита українська людина. Правда, талант Віри Вовк ще глибоко закопаний у намулі її дешевого славолюбства, претенсійного позерства, ідейного безгрунтянства й безкритичного захоплення всім чужим. Але і з-під цих темних нашарувань іноді просвічують тьмяні блиски цього таланту. Помітити їх можна хоч би в цих двох думках авторки:

"Ніодин невіруючий філософ ні письменник не переконав мене глибше, як Новий Завіт, і я не могла б дати свого чудового, великого Бога за будь-яку гіпотезу" (ст. 6);

"Десь кричать про прогрес, випробовують водневу бомбу, пишуть про смертоносні промені, про перехилення земної оси, про радіоактивні дощі, але ніхто з тих мудреців не придумав атомового хліба для бідних... (ст. 146).

Такі думки дозволяють надіятися, що колись Віра Вовк могла б досягти успіхів у своїй літературній діяльності. Звичайно, до цього ще дуже далекий та важкий шлях, і нещастя авторки в тому, що вона ще й узагалі не ступила на той шлях, а продовжує блукати манівцями чужих стежок. Завернути з тих манівців — це її негайне життєве завдання. В. Вовк людина ще молода, тобто спроможна на великі зусилля й здатна "ще раз усе наново почати". А втім їй іншого виходу й немає: наш, український шлях це єдиний шлях, яким вона може йти до своєї мети, якщо, звичайно, не хоче розгубитися й погаснути на чужих заулках. Ступивши на цей шлях вона переконається (іменно, переконається, бо досі вона про це тільки чула), що український народ має свою власну, тисячолітню культуру, ніяк не гіршу від культури інших народів, і що це не фраза, придумана для пропаганди серед чужинців чи підлещування нашій національній гордості, а справжній, реальний факт. Грунтовно пізнати цю культуру (зокрема ж досконало вивчити українську мову) — це невідкладний обов'язок авторки "Духів і дервішів".

У згаданій уже статті "Краса і мистецтво" В. Сварог пише: "Скромність личить літераторам у такій же мірі, як і іншим людям". Над цим авторці теж слід подумати і... скласти рахунок самій собі. Шукати ж собі дешевої популярности, "негайних" успіхів і підтримки емігрантських політичних груп не варто, бо все це речі скороминущі, коньюнктурні, а, як авторці відомо, "vita brevis, ars longa est" (життя коротке, мистецтво ж вічне).

Щождо майбутніх зв'язків Віри Вовк з чужинцями, то самозрозуміло, ніхто ж не проти дружби з

В. ЧАПЛЕНКО

Ще про національно-мовну політику більшовиків

(Спроба історичної аналізи)

(Продовження)

Уже самий заголовок цієї книжки виразно каже про "новий курс" у національній політиці. А в тій же передмові сказано ще й так: "Бо за спиною т. Скрипника, використовуючи його націоналістичні помилки, збочення, стояли різні шпигуни, українські фашисти... що готували на Україні фашистський переворот". Звичайно, ніякого перевороту, ніхто не готував, це було тільки прикриття для нового русифікаційного курсу Москви. Аналогічний натиск зроблено й по всіх інших національних республіках, за винятком, либонь, тільки Грузії та Вірменії, що жили під особливою протекцією Сталіна та його вірменських товаришів. У цій новій ситуації урядові й партійні чинники почали всяково підносити вагу російського народу й російської мови як "вищих", "старших" серед усіх народів та мов СРСР. На XIV з'їзді КП (б) У у червні 1938 року в резолюції підкреслено таке:

"XIV з'їзді КП(б)У з особливою силою підкреслює необхідність ліквідувати наслідки ворожого шкідництва у викладанні російської мови в неповних середніх школах, а також ВИШ-ах. Буржуазні націоналісти, троцькісти й бухарінці (до чого це? Що троцькісти й бухарінці мали спільне з українськими націоналістами? — В. Ч.) ішли на всякі мерзотності й підлості, щоб вигнати велику російську мову з наших шкіл і ВИШ-ів. Зусилля троцькістів, бухарінців і буржуазних націоналістів були спрямовані на відрив українського народу від братньої дружби з великим російським народом, на відрив Радянської України від Союзу Радянських Соціялістичних Республік і відновлення капіталістичного рабства".[88])

А секретар ЦК КП(б)У М. Хрущов на цьому з'їзді сказав іще таке:

"В багатьох українських школах вивчали німецьку, французьку, польську (? — В. Ч.) й інші мови, але тільки не російську (? — В. Ч.). Вороги всіма способами відривали культуру українського народу від російської культури. В Києві, наприклад, не було ні одної газети російською мовою. Тепер виходить республіканська газета орган ЦК КП(б)У "Советская Украина".[89])

Російські газети виходили вже не тільки в Києві. Негайно після прибуття на Україну Постишева по всіх більших містах України стали виходити російські газети. Я був свідком, як сприйняло "партійне болото" дезукраїнізацію "Луганської Правди" (в 1933 р.). Коли в нашому Педагогічному інституті одержали перше російське число цієї газети, викладачка, на прізвище, якщо не помиляюсь, Крутікова, захоплено вигукнула: "Оце я розумію! Оце газета!" (Звичайно, вона це казала російською мовою). Тоді ж таки негайно почали дезукраїнізувати міські школи, творити в педагогічних інститутах російські відділи, та й взагалі викладання переводити на російську мову. Університети та й взагалі високі школи почали видавати свої "записки" російською мовою. Це саме сталося трохи пізніше і з виданнями Академії наук УСРР.

Коли 1939 року СРСР окупував Західну Україну, там русифікацію почато з неприхованим цинізмом, а для цього відкривано спеціяльні учительські інститути для готування викладачів російської мови, діловодство в державних установах проваджено російською мовою. І в зв'язку з цим можу пригадати цікавий факт, що характеризує ставлення до цього "партійного болота". Коли я показав звістку в газеті про російський учительський інститут в Дрогобичі директорові Пятигірського педагогічного інституту Булатову, то він, довідавшись від мене про те, що в Галичині у школах навчають українською мовою, скрикнув з обуренням:

"Ну, навіщо це?! Треба зразу по-російському!"

А який "яскравий" факт ліквідації українізації в РСФСР!

Це була абсолютна заборона не тільки українізації, а й "стихійного" мововжитку української мови на всій величезній території РСФСР, з її вісьмома мільйонами українців, що в таких краях, як Кубань, Таганріжчина, Дінщина, південні частини Курщини й Вороніжчини, Далекий Схід тощо, живуть компактними масами, як етнічна більшість в межах своєї території. Цим наказом були скасовані не тільки здобутки радянської українізації, розпочатої приблизно з середини 20-их років, а й ранніх здобутків, ще з часу революції 1917 р. (школи, театральні групи, бібліотеки, клюби тощо). Заборонено навіть називати цих українців українцями, а їхню мову українською. Коли в середині 30-их років я був на діялектологічній конференції, що її організувала Всесоюзна академія наук у Ростові над Доном, то був свідком просто таки нечуваного в цивілізованому світі факта. Доцент Краснодарського педагогічного інституту Б. мав робити доповідь про говори цього краю. Але серед керівників конференції виникло питання, як ці говори називати: російськими вони не були, а українськими називати заборонено. Тоді звернулись до "обкому" партії, і там просто порадили викреслити цю доповідь з денного порядку. Так "Академія наук" і вчинила. До цих областей не можна було передплачувати українських газет, видаваних в УСРР (наприклад, газети "Комуніст"). Українські книжки в Краснодарській публічній бібліотеці ім. О. Пушкіна

чужинцями (навпаки), але ж не з такими, що "схожі на Гітлера чи інквізитора". І самозрозуміло, ніхто не проти авторчиного захоплення бразилійською культурою, але ж не за рахунок нехтування своєю рідною культурою. А в тім, ця проблема в нас уже давно розв'язана геніяльно-простими словами: "І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь!"

передано до відділу чужоземної літератури, де були німецькі, французькі й англійські книжки. А це ж була література автохтонної людности! Це була більша заборона, ніж усі дореволюційні царські заборони, бо тоді, наприклад, на Кубані час від часу видавано книжки українською мовою, а тепер це було виключене.

А відбувалося все це, як звичайно в СРСР, в атмосфері терору, арештів, заслань тощо. І ця атмосфера подіяла так, що наприклад, українська мова навіть **в УСРР просто зникла** з побутового вжитку **серед міської людности та інтелігенції.** (На Наддніпрянщині, бо на Зах. Україні становище було трохи інше.) Нею ще навчають в деяких міських школах, її викладають як окремий предмет в російських школах, видають газети й книжки, її чують в театрі, але говорити бояться. Це ніби мертва латина, суто-книжна мова. Цікаві у цьому розумінні факти наводить західня українка С. Парфанович у своїх спогадах про подорож до Києва — "У Києві в 1940 році" (Авгсбург, 1950). Парфанович у Києві не знайшла "України", навіть з нею, галичанкою, що не вміла говорити по-російському, ті, що вміли по-українському, говорили по-російському. Та найпоказовіше, що так відгукнувся до неї в телефонічній розмові сам тодішній міністер освіти і відомий український поет П. Тичина. Ось дослівно це місце з книги: — "Гальо, чи поет Тичина?" — "Да. Кто гаваріт?" — через хвилину надуми почула доволі хрипкий голос. — "Тут авторка "Ціни життя", — заклопотано відповіла я. — "Не понімаю, кто ето". (ст. 58).

Нарешті уже після другої світової війни російську мову зроблено в СРСР знаряддям світової імперіялістичної експансії. "Теоретично" це "угрунтував" чомусь не Сталін, а... М. Хрущов. Ще 1938 року на XIV з'їзді КП(б)У він сказав так:

"Товариші! Тенер усі народи вивчають російську мову, тому що російські робітники, в першу чергу робітники Пітера, робітники Москви піднесли прапор повстання. Російські робітники показали приклад робітникам і селянам усього світу, як треба боротись із своїми ворогами і як треба завойовувати свою свободу. Товариші! Більшовики вивчали німецьку мову для того, щоб в оригіналі вивчати вчення Маркса. Вчення Маркса-Енгельса розвинуте далі вченням Леніна-Сталіна російською мовою... Тому, товариші, народи всіх країн вивчають і вивчатимуть російську мову для того, щоб вивчати ленінізм, сталінізм і навчитись перемагати своїх ворогів".[90])

І російську мову примусово накинуто не тільки новоприєднаним балтійським народам, а й Західній Україні[91]) та Західній Білорусі, а також тим народам, що опинились у ролі держав-сателітів — Польщі, Чехословаччині, Угорщині, Болгарії, Албанії, Румунії. Л. Льора у своїй книжці "Сталін, мовознавство й російський імперіялізм" наводить свідчення з "Ле Монд" за 14. XII. 1950 р. такого змісту: "У всіх країнах-сателітах навчання російської мови обов'язкове", її вивчають "робітники, науковці, артисти й старшини армії".[92])

Л. Льора оцінює це як "політику русифікації" (такий заголовок має в книжці один розділ), як "русифікаційний фанатизм" (ст. 77), як "великоруський шовінізм", що зробив навіть "лінгвістику знаряддям російського імперіялізму" (це також заголовок одного розділу). "Якщо перед останньою війною, — пише Льора, — дехто ще говорив про імперіялізм "червоний" або "пролетарський"... з огляду на інтернаціональну фразеологію більшовиків, то тепер Кремль відкинув цю фразеологію, скинув маску і став на шлях необмеженої імперіялістичної русифікації" (ст. 91).

"Деталі" мовної політики на цьому етапі

З вищенаведених фактів можна скласти уявлення про зовнішньо-лінгвістичну мовну політику російського більшовизму на цьому етапі. Вона імперіялістично скерована на вивищення російської мови не тільки над мовами інших народів СРСР, а й на поширення її в світовому маштабі. І навпаки — **національні мови інших народів СРСР, безперечно, засуджені на винищення чи то разом із їх носіями** (маю на увазі факти народовбивства — волзьких німців, калмиків, кримських татар і інш.) **чи то через асиміляцію.** Це останнє гарантують два найміцніші для мови чинники: а) дедалі більша централізація держави і б) відкрито імперіялістична мовна політика Москви. Але на цьому етапі більшовицька мовна політика вже не обмежується тільки зовнішньолінгвістичним втручанням. **Вона скерована також на внутрішньолінгвістичне втручання,** з негативною для національних мов тенденцією. У цьому напрямі більшовики пішли безмірно далі за спроби царського уряду накидати, наприклад, українській мові "ярижний" правопис та не допускати до неї новотворів (наказ Головної управи в справах друку 1881 року). Ця більшовицька мовна політика — просто безпрецедентне в історії мов усього світу явище, нечуване досі й незнане в практиці внутрішньолінгвістичної мовної політики, до того ще й здійснювати просто з цинічною настирливістю, всупереч не тільки дореволюційним теоретичним працям Леніна та Сталіна, а й пізнішим партійним постановам у справі національно-мовної політики. Здійснювана поліційною силою, ця політика не зважає й на будь-які мовні закони, а через те й наражає свої об'єкти — національні мови, на **жаргонізацію й загибіль.**

Основна вимога цієї політики — **зближення з "мовою Леніна, Сталіна** (дарма що Сталін володів нею таки поганенько!)", **з "мовою Жовтня" з "мовою великого російського народу".** Вимога ця застосована до всіх досяжних для більшовицької мовної політики мов (отже, не тільки СРСР), незалежно від ступня генетичного з російською мовою споріднення (як от українська та білоруська, а далі польська), ба навіть взагалі з нею неспоріднених, як от тюркські чи фінські, кавказькі (деякий виняток у цій політиці — грузинська й вірменська) чи азійсько-монгольські.[93])

Хронологічно найперше цей удар упав на українську та білоруську мови.

(Далі на стор. 31-ій)

ВОЛОДИМИР РУСАЛЬСЬКИЙ

(Продовження з стор. 1-ої)

Важко сьогодні людині, прибитій просто трагічною вісткою про смерть нашого чи не єдиного сьогодні не тільки на еміграції, а й в Україні, новеліста оцінювати його літературну творчість. Та все таки можна сказати, що Володимир Русальський був імпресіоніст, що він був майстром лаконізму в мові, що він був справжнім майстром розповіді. Покійний винятково старанно опрацьовував свої твори, дбав про їх форму. Та Він не був формалістом у творчості: головним для Нього була не форма, не надумані ситуації, а душа героя. Все ж інше мало служити тільки тлом для розкриття образу героя твору.

Можна сказати, що щось було спільне у творчості Володимира Русальського і в творчості Гр. Косинки. Мені здається, що в них був спільний "герой": стихійна сила духа людини, яка виявлялася в різних героїв по-різному, яка діяла в різних ситуаціях відмінно, але завжди діяла, завжди керувала, чи бодай була причиною тих чи інших вчинків героя твору. Це можна спостерігати майже в кожному творі Володимира Русальського, зокрема в його останній новелі "І що було потім".

Другою характерною рисою творчости Покійного була любов до своїх героїв. Він не ставився до них байдуже, мовляв, ось такі вони були, і мені зовсім байдуже, що про них думає читач, вони, герої моїх творів, мене зовсім не цікавлять, мене цікавить лиш одне: яскраво змалювати їх, а про решту хай уже турбується читач... Ні, Покійний жив одним життям з своїми героями, він їх любив, він їх "виношував", як мати виношує дитину. Тому вони завжди хвилювали читача, якщо той читач, звичайно, умів і не лінувався думати над твором.

Нема жодного сумніву, що українська література в особі Покійного має велику втрату, якої сьогодні ще нема ким замінити. Втрата тим більша, що Володимир Русальський пішов від нас у розквіті своїх творчих сил.

Якщо б я назвав Покійного тільки співробітником "Нових Днів", то це було б далеко неповним визначенням. Я сміливо можу назвати Його одним із творців журналу. Як я одержував його новелю, то вважав, що чергове число "Нових Днів" уже в мене готове — я мав добру прозу, а кілька поезій і пару статтей я завжди міг роздобути. Він хвилювався кожною невдачею журналу і тішився кожним його успіхом.

Переписувались ми дуже рідко. Покійний умів прислати новелю, фото, чи свій власний малюнок з лаконічним листом: "Волинякові — привіт від австралійського папуаса". І це все. Писав і я рідко. Але в кінці грудня минулого року я зібрався на більшого листа, у якому написав, що я б на Його місці ніколи нічого в "Нові Дні" не давав, бо все ж таки редактор мусить озиватись до автора, радитись з ним, а я ж уже бозна відколи не пишу.

На того листа я одержав відповідь, з якої читач може уявити всю просто виняткову скромність Покійного, його працьовитість, у якійсь мірі характер і всі Його болі й радощі. Тому я осмілюсь передрукувати того листа повністю, тим більше, що це рідкий випадок, коли В. Р. говорить про себе і про свою творчість:

12 січня, 1957, Австралія.

Дорогий і Високоповажаний Пане Волиняк!

Вірте, я не маю чого скаржитись на Вас, а Ви не маєте ніякого гріха переді мною. Я Вас прекрасно розумію, і розумів тоді, як Ви мовчали. Життя нас крутить і перемелює, а час доконує. Його завжди бракує, а особливо Вам. Дивуюсь, і то дуже дивуюсь, де у Вас береться стільки енергії?! Треба бути якщо не волом, то трактором, і не втратити людського образу! Вибачте за таке грубе порівняння — воно щире.

Ваш лист мене зворушив, і маю все ж таки велику приємність чути, що мої (справді далеко не хороші) новелі колись якось виручали Вас з біди. Пишу я так мало, що навіть самому робиться прикро, але, як уже й напишу що, то найчастіше, без роздуму, шлю Вам. Люблю все таки Ваші "Нові Дні"! І тому маю деяких маленьких ворогів, — це тих, яким я не маю нічого дати. Ображається І. Кошелівець, С. Кравець і навіть кілька газет. А я мовчу. І хотів би, відверто кажучи, взагалі замовкнути, та ХОЛЕРНА є ця штука — література: тягне, як зайця на нічні вогні. Тож часом у муках пишу — хоч 2 - 3 рядки на день.

Зневірився я остаточно. Уявіть собі, що моя книжка новель (яких 200 сторінок) — вибір із усього більш-менш кращого, — ось уже 4 роки блукає або лежить у видавництвах. С. Кравець тримає її понад два з половиною роки, а обіцяв видати за кілька місяців. І я, клясично висловлюючись, плюнув на все те, збайдужів, і енергія притупилась. Тому й не пишу, або майже не пишу нічого, хіба 2 - 3 рядки денно — для розваги.

Я сумний від колиски. Сушило і товкло мене так життя, що тепер я неспроможний виколотити з себе ні одної порядної оптимістичної новелі. Сумую все життя. Прикро, але ліків від цього лиха немає. І мене можуть, і мають підстави, читачі не любити. А як хто й має до мене якийсь респект, то я ділю з ним мій сум щиро.

Ради Аллаха — журналу не кидайте, бо я тоді вже напевне кину писати. Якби я так мав гроші, як не маю їх, то пішов би теж Вам на допомогу, але... я, мабуть, ніколи не стану на ноги... Важко. А головне — не видно усьому цьому кінця!

Думаю, що писати ще буду і щось колись вишлю, а Вам від серця бажаю в Новому Році нових успіхів і здоров'я!

І ще раз дякую за щирого листа!

З пошаною і привітом

Вол. Русальський

П. С. Надсилаю Вам цим разом не новелю, а "статтейку". Статтей не писав я, мабуть, 100 років, і потів ось над цією більше, ніж треба. (Див. "Земля і люди", "Н. Д." ч. 85. — П. В.) Будуть у ній якісь недоладності — виправте без застережень, і всуньте її, при можливості, десь у ближчому числі. Ці артисти мене вже замучили. Мушу і Вас просити.

В. Р.

"Я сумний від колиски..." Особливо був сумний Володимир Русальський в Австралії — не любив він Австралії. Вона Йому була чужа. Пару років тому я одержав був від Нього два фота його картин (Він, як казав мені сам, вивчав колись малярство і мав намір бути малярем). На одній з них був зимовий краєвид в Україні і підпис, що це мені "на згадку про нашу прекрасну українську зиму", якої Він тепер не бачить і тому Йому сумно до болю... Я ту Його працю пізніш видрукував у "Соняшнику" (ч. 1, січень, 1956).

Було б дивним, якби при такому стані, в цих умовах, Покійний не увійшов у конфлікт з еміграційною громадою. Еміграція має жахливу хворобу: ми часто нехтуємо людиною, легковажимо її честю, ми часто даємо атестат патріота за участь... у "патріотичних академіях", судимо про релігійність людини з того, скільки разів та людина вжила слово "Бог", лінуючись пізнати душу людини, її внутрішній стан.

В. Р-ий, цю хворобу еміграції дуже гостро відчував. Він інколи жив відокремленим, власним життям; Він поринав у свою творчість, виношував у своїй душі своїх "сумних героїв"; Він зібрав чудову бібліотеку, у якій часто були й унікати, і, як казав сам, поза працею жив у сфері цих книжок... І, здається, лиш окремі особи знали Покійного, розуміли його.

Взагалі людям властиво "знати" блискучих, голосних, дзвенючих, але ми мало знаємо скромних і працьовитих. А саме таким скромним і процьовитим був Володимир Русальський...

Вічна пам'ять Тобі, Володимире! Нехай же чужа австралійська земля буде тобі легкою!

Петро Волиняк

Дружині й доні Покійного Володимира Русальського висловлюю найщирійше співчуття від себе і від імені усіх співробітників і читачів "Нових Днів".

П. Волиняк

Ростислав ВАСИЛЕНКО

СЛОВО НАД ТРУНОЮ ВОЛОДИМИРА РУСАЛЬСЬКОГО

Дорогий Друже, Незабутній Володимире!

Одна з Твоїх численних чудових новель має назву: "Як люди ходять по землі?" У тій новелі Ти вивів чоловіка, що ходив аделаїдськими вулицями, був робітником, але в минулому був героєм, про якого ніхто не знав.

"Як люди ходять по землі?" Ця назва сьогодні вдумливо-трагічно звучить над твоєю труною. Отак люди і ходять по землі, Володимире! Ідуть, повні плянів, надій, життя і раптом падають. Падають і своїм падінням назавжди ранять серця близьких.

Ти теж ходив аделаїдськими вулицями, ніби звичайний чоловік, а насправді — наш письменник-новеліст. Письменник, якого любили читачі. Герої Твоїх творів — звичайні сірі люди, але з душею, були романтично задивлені в майбутнє.

Ти ще мав стільки плянів, стільки тем для творчости! У твоїй записній книжечці, куди ти записував свої думки, цікаві речення, крилаті вислови, оригінальні назви, я побачив багато тем (між іншим і з Твого циклу "Сонгород"), які Ти опрацьовував.

Ти так чекав виходу з друку своєї нової збірки "Бунт землі"! Ти ще в шпиталі просив принести Тобі твою записну книжку, щоб записувати творчі мотиви. Ти працював. І Ти був скромний. Занадто скромний. Ти майстерно опрацьовував кожний рядок написаного, кожне слово, кожну літеру і все ще після друку шукав досконалости. А вона вже була. Твоя скромність у співпраці з хистом дала українській літературі чудові збірки новель, новель з чіткою архітектонічною формою, оригінальністю вислову, стислістю форми, з завершеністю кінцівок, глибиною думки, імпресіонізмом у слові. Ти осиротив дружину і донечку, своїх родичів та друзів, але Ти збагатив українську літературу якісними творами.

Спи спокійно, Дорогий Друже! Ми пронесемо крізь роки світлу пам'ять про Тебе, аж поки всі колись не стрінемось з Тобою.

Отак люди ходять по землі...

Хай Тобі чужа австралійська земля буде легкою і хай Твій Дух вітає над квітучими київськими каштанами, над Рідною Землею, до якої Ти до останнього подиху линув душею!

Спи сопокійно, Дорогий Володимире!

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА АДЕЛАЇДІ, АВСТРАЛІЯ

Щиро дякую всім, хто допоміг мені в моєму горі матеріяльно, морально і віддав останню шану Покійному. Мій щирий вислів подяки Вірі і Ростиславові Василенкам за опіку над жалібними справами і наді мною в цей трагічний для мене час.

Горем прибиті

Ірина Русальська (Гевеленко) з дочкою.

ПОСТАВМО ПАМ'ЯТНИКА НА МОГИЛІ ВОЛОДИМИРА РУСАЛЬСЬКОГО

Я певен, що тисячі вдячних читачів творів Вол. Русальського постараються прикрасити могилу Покійного пам'ятником. Для цього треба створити комісію. Я думаю, що найкраще це зорганізували б артист Р. Василенко, поетка Г. Чорнобицька та письменник Дм. Чуб — усі троє з Австралії. Вірю, що такий комітет буде створений у найближчий час. Я даю свою пожертву на пам'ятник Вол. Русальського в сумі 10 австралійських фунтів (22.05 дол.

МАЛЯР ТИМОФІЙ МИСЮК

(З нагоди виставки картин у Мельбурні)

До малярів-українців, що своїми працями здобули симпатії як австралійського загалу, так і любителів і знавців мистецтва, належить і наш земляк, маляр Т. Мисюк. Поруч таких знаних уже постатей, як Михайло Кміт та Леонід Денисенко, що здобули вже не одну перемогу на мистецьких виставках в Австралії, Т. Мисюк теж здобув своє окреме заслужене місце. Всі вони у своїх мистецьких засобах цілком різні. М. Кміт — фанатик модерного мистецтва, Л. Денисенко — мистець-графік з реалістичним напрямком у своїх працях, а в Т. Мисюка переважає імпресіонізм.

Тимофій Мисюк. "Портрет Людмили".

Від 18 до 30 березня 1957 р. у Мельбурні уже вдруге відбулася виставка Т. Мисюка, а в Австралії — це вже сьома.

У великій залі Атенаеум Арт Геллері мистець виставив 51 картину. Це — краєвиди Австралії, портрети, натюрморти, що становлять доробок за останні два роки.

Найперше впадає в очі багатство фарб, м'якість, свіжість і чіткість кольорів. І навіть у зображенні краєвидів відчувається щось рідне, ніби ніжна гра барв наших полтавських килимів.

Фахові рецензенти бачать у працях нашого земляка "мистецьку викінченість, уміння перенести почуття у фарбах на полотно, не впадаючи в банальність".

Око українця на виставці найперше приваблює великий портрет дівчини в українському одязі — "Портрет Людмили", яка, як довідуємося, живе в Аделаїді.

Далі відзначаються своєю викінченістю портрет актора Леона Калевая, "Зелена сукня", портрет архиєпископа Сильвестра, "Син козака", "Тарас Шевченко та низка краєвидів. Щодня виставку відвідувало понад 300 осіб.

Австралійська преса скрізь прихильно оцінює праці нашого мистця, що не один уже раз здобував нагороди і відзначення на виставках.

Востаннє, лише кілька місяців тому, Т. Мисюк дістав першу нагороду (100 фунтів) на виставці австралійського пейзажу ("Ялюмба Праліс"), де взяло участь 80 мистців з усієї Австралії.

Зрозуміла річ, що живучи в Австралії, Т. Мисюк мимоволі дає перевагу тутешній тематиці. Але не цурається маляр і українських тем. Він намалював портрет Петлюри, Шевченка, Коновальця та інші.

Так наполегливою працею Т. Мисюк здобув собі популярність і відповідне місце серед мистців. Ще 5 років тому, приїхавши до Австралії, маляр працював протягом півтора року у лісі на звичайній роботі, а сьогодні серед 5000 малярів Австралії наш земляк належить до 13 найкращих, що живуть лише з малярства. За ці роки Т. Мисюк намалював і продав понад 300 картин. Тим то, відзначаючи успіхи нашого майстра, бажаємо йому ще більших успіхів на цьому полі.

Дмитро Чуб

американських), які передасть комітетові Дм. Чуб.

Імена наших читачів з США й Канади, які зголосять свою пожертву на будову пам'ятника (чи й їх пожертви) негайно перешлемо комітетові в Австралії.

Вірю також, що п. С. Кравець озветься і з'ясує громадянству, як стоїть справа з виданням книги В. Русальського "Бунт землі". Вірю, що громадянство, хоч частково, поможе йому в цій справі, бо книжку ту таки видати треба.

П. Волиняк

РЕЦЕНЗІЇ

"РОТОНДА ДУШОГУБЦІВ" Т. ОСЬМАЧКИ

(Перші враження)

Новий твір Т. Осьмачки "Ротонда душогубців", що вийшов у світ минулого року, присвячений страшним рокам України, коли комуністична Москва, готуючи колективізацію, кинула на нашу землю полчища своїх опричників, щоб зламати духовну силу українського народу (часто й руками його власних виродків).

На загальному тлі тодішнього часу автор розгортає перед нами ряд індивідуальних трагедій. У центрі твору — доля селянської родини Брусів. Осьмачка оповідає про те, як загинув зацькований

місцевими комуністами й приїжджим чекістом ветеринар-самоук Овсій Брус; як потрапив у пазурі ГПУ його син — письменник Іван Брус, що зміг уникнути смерти тільки тим, що симулював божевілля; як мусіла вчинити самогубство його дружина, яку ГПУ хотіло зробити своєю співробітницею.

Прочитавши оповідання Т. Осьмачки, відразу ж писати на нього рецензію неможливо. Це все одно що робити стилістичну аналізу листа, написаного людиною в момент гострого душевного болю. Мусить пройти якийсь час, поки уляжеться перше, так би мовити, емоційне враження і можна буде знову вернутися до книжки — вже як до літературного твору.

Признаюсь одверто, що читати твори Осьмачки мені надзвичайно трудно. Він щоразу ображає всі мої концепції літературної мови. Мене дратує його протиприродна синтакса, його спотворені етранжизми, його фразеологія, що ніби навмисне ламає нормальний мововжиток, його лексика, що зібрала в собі нічим невиправдані в авторській мові діялектизми, вульгаризми, власні Осьмаччині новотвори (здебільшого невдалі), і нарешті польонізми та русизми.

Тяжко зрозуміти, навіщо Осьмачці у своїй мові вживати всі оці "калідор, шохвер, патрет, їздун, ліворвер, хмершал, камура, фотограхвія, хрухтовий" і т. д. Тепер, мабуть, і в найдальших закутинах наші селяни давно вже не перекручують цих слів. Одночасно з цим Осьмачка цілком правильно пише інші, менш поширені етранжизми — ексцес, психологічний, семантичний тощо. Взагалі трудно розібратися, де в цій, мабуть, зовсім некоректованій, книжці помилки складача, а де словесна сваволя самого автора.

Без жодної потреби вживає Осьмачка польонізми та галицизми, такі як "жовнір, машиновий кріс" тощо, особливо недоречні в повісті з підрадянського життя. Поряд з цим є в нього й русизми: "грузовик, одіяло, лишній, оглашати, вяло, проходящий"...

В однаковій мірі вражають мене й плутані, іноді незрозумілі описи, непотрібні довготи, вигадливі й незв'язані синтаксичні конструкції. Крізь Осьмаччин мовостиль треба продиратися, наче крізь густий чагарник. Це стомлює, дратує, відвертає увагу від змісту книги.

Не раз, начитавшись таких фраз, як "Осереднє хвилювання... Для запобіжности ексцесів у майбутньому... З боязкістю, що могла прийнятися за чемність... Люди з великими освітами... Земля розмилася водою... Цю одноманітність підкреслювалося ще й тим... Дума, похожа своєю невідгонимістю... Ви поставили мене в кут ніяковости... — я відкладаю книжку і спересердя на автора кажу сам до себе:

"Напевно Осьмачка не знає літературної мови, — ні синтакси, ні лексики, ні навіть провопису. Він творить якусь власну мову, яка ще дальше від літературної мови, ніж мова Галини Журби. Коли всі українці заговорять нарешті, доброю літературною мовою, ніхто не зможе читати Осьмаччиних творів. Хіба що історики літератури читатимуть їх так, як читають нині твори 17 сторіччя".

Найхимерніша мова Осьмачки тоді, коли він пише про людей міста. Значно вільніше він почуває себе, коли переходить до сільських епізодів. Тут його персонажі вже починають говорити нормальною людською мовою.

Вчитавшись в Осьмаччин твір, починаєш бачити, що він написаний мовою селянина, який лише поверхово ознайомився з книжною мовою, дещо запозичив з неї, намагається пристосуватися до її синтакси та фразеології, але перекручує їх на якийсь неписьменний селянський спосіб. Всі його лексичні та синтаксичні помилки — саме такого типу. Може це свідомий літературний засіб? Мені судити трудно.

Взагалі, весь твір — переломлення дійсности крізь призму селянського сприймання. Навіть персонажі з-поза селянського середовища говорять такою мовою, яку може приписати їм тільки селянин. Ось як висловлюється у "Ротонді" Молотов, звертаючись до Сталіна:

"Я завжди від вас виходю сповнений свіжих патріотичних сил, так потрібних нам тепер для боротьби з нашими перепонами. І завжди всі свої сили кожної хвилини споготовлений віддати на справу підтримки кожнісінької вашої ініціятиви. І радість сполоскує моє серце від переконання, що всі ваші почини будуть мати на своїм чолі вінець успіху..."

Чи треба говорити про те, що такою мовою ніхто не говорить?

Загалом, у "Ротонді" є багато від фольклору. Її персонажі — схеми, різко окреслені грубими лініями, зафарбовані різкими тонами, мають спрощений рисунок. Навіть спрощене емоційне сприймання подій, їх чисто селянське осмислення і вся символіка твору — теж від фольклору.

За мовостилем цієї книги, за її мисленням бачимо психологію селянина, який шукає на свої запитання конкретних, "лобових", може трохи спрощених, але ефектних пояснень та мотивів, що рухають персонажами.

Саме шукання конкретної ілюстративности призвело до того, що широко задумана й закроєна напочатку символічна картина в подальшому звузилась до історії про те, як чекіст Парцюня шукав золото, нібито заховане Брусами.

Прагнення до спрощено ефектних "пояснень" навіяло авторові фантастичну і наївну, жодними фактами не обгрунтовану теорію про те, що комуністичний режим свідомо використовував "куркулів" у своїх цілях. Ось яку тираду вкладає Осьмачка у Сталінові уста:

"Частину українських куркулів знищено, але ті, які остались, вони наші. Вони всього позбулися і нічого в душі не мають, крім ненависти до тих, що їх так немилосердно й жорстоко вибили з річища життя. Їх убивали й озліднювали незаможники. То дарма, що вони під московським ліворвером загрози діяли... А куркулі майже всі, що уникли знищення, освічені й досвідчені. І освіту одержали в російських школах... І тепер вони почувають для себе злагоду тільки там, де російська культура, а де ук-

раїнство, там для них ґвалт, грабунок, нещастя. І вони заподіяної кривди не забудуть і при всяких обставинах тягтимуть до великої Росії...” Чи треба коментувати цей Осьмаччин домисел?

Проте, помилково було б думати, що в цій книзі послідовно витримано “селянське бачення”. Суміш селянської образности та селянської ментальности з суто літературною надає творові двопляновости, яка йде врозріз з вимогою літературної теорії про те, щоб автор на протязі всього оповідання дотримувався одного стилю та одного кута зору.

У сільських епізодах книги чимало реалізму. Цілком реалістичні постаті — старий Брус та його жінка, і Гапуся, і інші селяни. У реалістичному пляні змальований партійний сільський сатрап Маздигін, що перебирає сільськими дівчатами, як одалісками. Вірна служба Маздигона режимові дає йому майже диктаторську владу в селі. Своїх особистих супротивників він трактує як ворогів “совєтської власті”. Страшні люди ці сільські самодури. При допомозі таких виродків з самого селянства комуністична Москва опанувала й зруйнувала українське село.

У сільських епізодах “Ротонди” є сцени майже стефаниківського емоційного напруження: зустріч старого Бруса з сином після смерти своєї жінки, його смерть у полі, ґвалтування вчительки озвірілим червоноармійцем та інші.

Але Осьмачка зовсім не збирався писати реалістичний твір. У реалізм він збивається тільки на сільському матеріялі. Його метою було дати символічний твір про холодно задумане й пляномірно здійснюване Сталіним нищення всього талановитого, вільнолюбного, здатного критично мислити в нашому народі — щоб назавжди придавити Україну залізною п’ятою московського комунізму. “Ротонда душогубців” має дати загальне відчуття тих страшних часів України.

Свій твір Осьмачка починає символічною картиною. Напередодні колективізації Сталін вирішив заздалегідь ліквідувати її найдужчих ворогів. Зібравши своїх опричників, які мають провести це масове нищення людей, Сталін звертається до них з такою промовою:

“Ви всі кати... І вам немає місця і неможливо, щоб ви його й мали і на цім світі і, якще хтось вірить у той, і на тім. Ви кати, ви мерзота і в очах людей старої культури, і в очах тих, які вас тепер проклинають. І вам відступити немає куда, хіба що під кулю у землищі, чи під обух у селі... А поки ви ще живі, то можете ще інших на смерть посилати і за це мати можливість ґвалтувати чужих жінок, пити горілку, їсти хліб і спати в теплі...

Я пошлю вас у найворохобніші місця України, і кожний з вас буде призначений на певне місце в село чи район... Я вам даю право над людьми цієї країни, яких я вважаю ворогами. І ваше завдання буде в тім, щоб їх тепер вирвати зісподу на убийчий погляд нашої сили і здерти з них усе добро, яким вони обросли, і нагородити ним себе... І геть після вашої роботи і Чека, і військо, і колективи зіллються з нами, і ми утворимо потрібне нам суспільство, в якому ми, кати, зневажені в сьогоднішнім світі, будемо володарями світу й панами свого щастя, яке ми передамо своїм дітям, внукам і правнукам... І вони вже не знатимуть, що ми були катами, а тільки матимуть на увазі те добро, яким вони житимуть, коли нас зватимуть винахідниками щастя для всього людства... І через те все, що ми робимо, то тільки для себе...”

Про криваву роботу сталінських опричників в Україні розповідає Осьмачка коструватою, ніби задиханою, часто незв’язаною мовою, дослухаючись до якої, ми, здається бачимо його ще розширені від моторошних спогадів очі. А розповідає він страшні речі...

Жахлива проймаюча весь його твір атмосфера безпорадної приреченості перед наступом незрозумілих для селянина темних диявольських сил. Страшні в своїй нелюдській байдужості до чужих страждань чекістські потвори, що накинулись на село, яке, ніби в гіпнозі страху, неспроможне навіть підняти руку на свій захист. Моторошно жахливі сцени в чекістських тюрмах...

Ці страшні часи руїни своєї вітчизни, цю безпорадність свого народу і самотність його людей тяжко переживає ув’язнений у чекістській катівні Іван Брус:

“Вся Україна розбита на такі частини, що є завбільшки кожна окремо така, як оце й він. А він же легесенький перед нею, неначе вирвана чайчина пір’їна супроти океану і його хвиль. І хто його героїчний спротив бачитиме і кому він собою додасть моральної сили?... Чи хто збоку візьме його спротив у гаряче, сердечне захоплення, а самому Брусові чи кине у свідомість про святість його маленького діла?... Ніхто, ніхто й нівідкіля... Але ж Москва стоїть своєю гігантською силою супроти його маленької, і, він, маленький, свідомо стоїть перед нею, аж поки вона його не розчавить...”

Стиль Осьмачки — це своєрідна, характерна для нього суміш елементів реалізму з символізмом і експресіонізмом. Його позасільські персонажі — явно символістичні образи: і кремлівські можновладці, і чекісти Парцюня та інші, і навіть позитивні герої — Іван Брус, його дружина та Чудеєв. Саме тому жоден з цих характерів не показаний у своєму розвитку, всі вони статичні. Історія їх “становлення” не розкрита, хіба що у декого злегка намічена.

Це власне й визначає жанр Осьмаччиного твору. Ю. Дивнич у своїй замітці-рецензії, вміщеній в “УЛГ”, зовсім даремно розводить руками над цією проблемою. Сам Осьмачка правильно назвав свій твір оповіданням. Воно і є оповідання — може комбінація оповідань — тільки розширене реалістичними деталями.

Зокрема, на мою думку, не має рації Дивнич і тоді, коли відмовляючись від критики “Ротонди”, говорить: “Нехай нащадки відокремлять у творі слабші місця від сильніших, окремі духово-мистецькі зриви від вершин, — сучасникові не до нього”. Це було б поганою послугою самому авторові. “Ротонда”, звичайно, не буде його останнім твором. Т. Осьмачку, напевно, цікавитиме думка читачів, — хоча б для того, щоб дати виправлену редакцію

"Ротонди", — а вона конче потрібна для того, щоб цей твір зайняв належне йому місце в нашій літературі.

В українське письменство "Ротонда душогубців" увійде вже насамперед виведеними в ній типами Парцюні і Чадеєва. Ці два персонажі — дві проблеми для фройдіянської психології. Щось є в них від психосвіту героїв Достоєвського.

Парцюня — колишній "куркуль", який, побувши в руках ГПУ та пройшовши через тортури, став сам чекістом і катом. Умовляючи дружину заарештованого Івана Бруса піти на службу в ГПУ, він каже їй:

"Ви мені так говорите, неначе я не розумію вашого настрою, що стирчить супроти нас, чекістів, ніби наїжачений кіт супроти собаки... Це той самий настрій, який був і в мене спочатку до Гепеви, і в студентів, і лікарів, і в професорів, і в письменників... І вони спочатку крутили, мнялися й угиналися, а потім стали чекістами ще кращими, ніж ми".

Страшна людина цей Парцюня, страшні такі, як він, і страшна та система, що вміє так розтлівати людей, повертаючи їх психіку проти них самих...

Чудеєв — це український інтеліґент, національно свідомий, але "безхребетний". Почуваючи підняті над собою пазурі Чека, він майже божеволіє від страху, від свідомости своєї безпорадности й трагічної самотности та в розпачі шукає винуватців свого психічного заломлення, своєї готовости капітулювати перед ворогом — аж до того, щоб стати йому на службу.

Цих винуватців своєї особистої трагедії він без жодних серіозних підстав знаходить у діячах Центральної Ради, які нібито своїм політичним нерозумом відкрили комуністичній Москві дорогу в Україну. Ось що говорить Чудеєв дружині Івана Бруса:

"Мертві з гробу не вертаються, але найкраще накреслюють нам нашу перспективу прийдешнього... І коли я не вбиваю себе, то це значить, що я не довіряю потойбічному світові і хочу ще на цім світі жити... А жити я можу тепер тільки при тих обставинах, коли буду слухняним тій силі, що зараз тримає на долоні всю Україну, яку туди поклала ще наша Центральна Рада... Вибачте мені за хвилювання.. Чуєте, як у мене зуби цокотять?..

Якби Центральна Рада не віддала була озброєної України для наступу Керенському, то військо наше було б ціле. І тут би й не смерділо більшовиками... І цього нещастя ми не мали б, яке і ви переживаєте, і ціла Україна... А тепер жити треба, але так, як живуть розумні, а не ідіоти. Значить, коли більшовики почнуть вимагати допомогти їм нищити ті перешкоди, що стоять на їх шляху, то допомагайте їм і живіть..."

Власне, Чудеєв і Парцюня — це та сама людина, два етапи становлення в основному того ж самого типу. І якщо ми пильніше вдивимось у Чудеєва, то легко розпізнаємо в ньому знайомі риси Тичини, Бажана, Рильського й багатьох інших...

Гірше те, що сам Осьмачка, як це нібито виходить з його авторських реплік, поділяє думки, висловлені Чудеєвим. Не бажаючи вдаватися в цій статті в історію, зауважу тільки, що сьогодні дуже "легко й просто" судити діячів Центральної Ради. Можливо, що, будучи тільки людьми, вони й зробили якісь помилки, але сумнівно, щоб нинішні судді виявились безпомильними геніями в тодішній складній ситуації. А крім того, таке вперте звалювання вини на своїх не тільки неправдиве, а ще й корисне ворогові.

Підсумовуючи свої враження від "Ротонди душогубців", мені хочеться відзначити, що, як завжди, у Осьмачки моменти майже геніяльного прозріння змішуються з непорозуміннями та непродуманими до кінця проблемами. В проблисках його інтуїції ми раз-у-раз бачимо Осьмачку таким, яким він міг би стати (другим і на цей раз уже зовсім нашим Гоголем, або може й більшим від нього), якби усвідомив ролю мовостилю в художньому творі, якби міг стати понад своїм твором та самокритично оцінити його, якби він глибше продумав проблеми, що їх формулює його поетична інтуїція.

На закінчення цієї короткої рецензії (про Осьмаччин твір мусить бути написано більше) мені хочеться порадити всім прочитати "Ротонду душогубців". При всіх мовних і композиційних недоліках цієї книги, при всій її чернетковості, вона завжди буде потрясаючим людським документом і одним з найбільших пам'ятників нашої еміґраційної літератури.

В. СВАРОГ

Уже появився перший том монументального твору

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

(словникова частина)

Просимо вносити передплату на чотири томи (двадцять зошитів, 1 600 сторін енциклопедичного формату), у полотняних обкладинках і охоронних картонах.

Видає Наукове Товариство ім. Шевченка. Гол. редактор: проф. д-р В. Кубійович. Передплату — $ 50 за цілість можна сплачувати догідними місячними або двомісячними ратами. Проспекти видання висилаємо безкоштовно.

Винара.

B. WYNAR,
P.O. BOX 1864
DENVER 1, COLO., U.S.A.

"ПОРОГИ"

перший літературно-мистецький журнал на американському континенті.

В "ПОРОГАХ"
друкують свої праці українські поети, письменники, мистці та вчені.

В "ПОРОГАХ"
друкуються переклади кращих літераторів світу.

Річна передплата в Канаді і ЗДА $3.00.

Замовляти:

Nowi Dni, Box 452, Term. A. Toronto, Ont., Canada.

Петро ВОЛИНЯК

У СТОЛИЦІ СВІТУ

І от був я в Нью-Йорку. А знаєте чого? Певен, що навіть і найкмітливіший з наших читачів не догадається. Робив політику! А ви думали, що мені не до політики... Ні, я тримаюсь думки, що й центровикам політику робити можна. І треба навіть.

Отже: був я на з'їзді Об'єднання Українців Демократичних Переконань. Коротко воно зветься ОУРДП. Кажуть, що це Об'єднання дуже наближене до европейської УРДП. Та мене мало цікавить до чого воно наближене, а від чого віддалене. Мене більше цікавило, що на тому з'їзді були мої найкращі в світі центровики, і що майже всі учасники з'їзду були наші читачі. Важила тут ще й засада добре вихованих людей: як тебе порядні люди кличуть у гості, то ніколи не вагайся, а зараз же і йди.

І я пішов. Вірніш — поїхав.

Бував я вже на багатьох з'їздах: і на з'їздах різних партій, і різних безпартійно-партійних організацій, і на церковних соборах. Та цей з'їзд зробив на мене, мабуть, найприємніше враження. Він був добре підготовлений, розрахований на час. А головне, на ньому були представники всіх наших партій, за винятком двох сутопровінційних — ОУН під проводом А. Мельника та під проводом С. Бандери.

З'їзд відбувався два дні: перший день був для членів і гостей, а другий — виключно для членів Об'єднання. Саме присутність численних гостей і надала з'їздові загальноукраїнського характеру, зробила його цікавим для всіх.

З'їзд відкрив голова Об'єднання, Петро Михайлович Шинкар, який згадав провідників національної революції Симона Петлюру, акад. М. Грушевського, В. Винниченка, які 40 років тому підняли прапор нашої революції. Потім він згадує померлих членів Об'єднання — проф. І. Дубинця, письменника І. Ганнича, Ф. Рачка. Пам'ять їх усіх вшановується вставанням і маршем Шопена.

Обирається президія: К. Приходько (голова), В. Григоренко, Є. Федоренко, В. Ревенко та пані Липка, і секретаріят — письменник Анатолій Галан, Г. Проскурня, Ів. Кучер.

Зачитані привіти від през. Д. Айзенгавера, від кількох сенаторів, від президента С. Витвицького, від голови Виконного органу УНРади М. Лівицького. Привіт-доповідь лідера УРДП Ів. Багряного був записаний на фоноплівку і з'їзд його слухає з винятковою увагою.

До почесної президії під схвальні оплески всієї залі обирається письменник Ів. Багряний, редактор Вас. Ів. Гришко та провідні члени УРДП Ф. Пігідо та Ф. Гаєнко.

Та це все відбувається так, як і на всіх інших з'їздах, і... мені зовсім не хочеться про це писати. Цікавіше почалось від привітів представників інших партій, а були там, як я сказав уже раніш, представлені всі українські партії, крім двох, які хворобливо просто оберігають чистоту свого провінційного мундира, себто бандерівців і мельниківців.

Першим виступив (від Селянської партії), колишній член Центральної Ради Віктор Приходько. Він із задоволенням і радістю ствердив, що революційна демократія, себто вчорашні "совєти", як їх згірдливо звали, а подекуди звуть і тепер, — вірні українській національній революції і державним традиціям.

Цікавий був і виступ проф. Паливоди, від соціялістів, який зворушливо говорив про єдність старшого й молодшого поколінь демократів у боротьбі за нашу державу. Його слова слухали учасники з'їзду з повагою й увагою, бож це людина, яка брала активну участь не тільки в революції 1917-21 рр., а й у революції 1905 р., коли нас ще не тільки не було на світі, а на більшість з нас ще й натяку ніякого не було...

Виступ проф. Паливоди для мене був цілковитою несподіванкою, бо із сторінок соціялістичної преси на адресу нової підрадянської еміграції завжди ллється тільки ненависть, бруд і жовч. Я не втерпів і кажу тихенько своєму сусідові:

— Аж не віриться — соціяліст, а з його уст виходить тільки любов, повага й довіра. Відколи це у вас така любов з соціялістами?

Мій сусід зневажливо глянув на мене (мовляв — редактор, а таких простих речей не розуміє!) і сказав: — Це ж вам не Феденко, а Паливода!

І мені довелось визнати свою неписьменність у міжпартійних взаєминах...

Від УГВР вітав з'їзд д-р М. Прокоп, який також висловив чимало похвал революційно-демократичному рухові, особливо в боротьбі з малоросійством та російським імперіялізмом, а також у справі консолідації українців.

Є. Приходько (УНДС) визнає за УРДП виняткове значення, динамічність, осяги в боротьбі з комунізмом, і побажав росту партії. Д-р Троян (УНДО) визнав УРДП справжнім державно-творчим чинником і домагався ще більшої співпраці між демократичними партіями.

Цікавий був виступ д-ра В. Маркуся від ОУНз (двійка). Цей справді цікавий і надійний політичний діяч підкреслив чимало спільного між УРДП та ОУНз. Зокрема ствердив, що теза лідера УРДП Ів. Багряного "Наші кадри в Україні", яка у свій час була найгостріше атакована всіма партіями, сьогодні стала тезою всіх партій...

Від УРДП Канади вітав з'їзд голова Крайового Комітету Канади, колишній капітан радянської армії, Ю. Булат. Закінчити те, що почали наші батьки, в 1917 р. — така основна думка його привітання. Говорили ще й інші гості: від ДОБРУС-у А. Гудовський, А. Батюк — від УРС тощо.

Що ж було цікавого у цих виступах для всіх українців? Сповій, злагода і співпраця на добро визвольної справи між всіма майже нашими партіями. Обиватели від преси й політики нас часто лякають: Ай-яй, у нас багато партій, вони дуже сварять-ся, у нас анархія, і т. д. Їх і не багато, вони і не сваряться, а тільки борються за впливи на маси, конкурують. Що б то були за партії, якби між ними

не було конкуренційної боротьби, змагання? То були б трупи! І коли б люди, перелякані "боротьбою" партій наших, посиділи на такому з'їзді, то їх переляк зник би цілком.

Важливим для всіх українців був і ще один факт — співпраця всіх груп, взаємодовіра всіх груп нашої еміграції, взаємоповага їх. Справді, усі делегати з'їзду були з нової підрадянської еміграції. Усі гості — представники старої еміграції і галичани. А коли б ви послухали їх виступи, коли б ви почули з якою довірою й повагою вони говорили про УРДП і про всю підрадянську еміграцію, то ви ніколи б не сумнівались, що питання соборности у нас цілком вирішене. Звичайно, що темні й неписьменні магістри ще "мертвоплюють", як казав М. Семенко, жовчю і братоненавистю, звичайно, що закохані у свою провінційно-сектантську самовистачальність бандерівці і мельниківці підкопують політичну єдність еміграції, але це вже лиш останні їхні зусилля — їх самоізоляція їх же доконає в найближчому часі. Для прикладу можна б навести факт, що у ювілейних святкуваннях УНО в Канаді зовсім не брали участи представники центральних земель України (ні стара, ні нова еміграція). У них не брала участи і Українська православна церква. З цього можна зробити цілком певний висновок, що ці партії навіть уже й не наміряються вийти на широке всеукраїнське політичне поле: вони самі визнали свою політичну приреченість, визнали вичерпання своїх власних сил і тішаться власною зарозумілістю. Все, що їм лишилось...

Які окремі особи були в центрі уваги з'їзду? Іван Багряний і Василь Гришко. Імена цих осіб вимовлялися на з'їзді з найбільшою пошаною і любов'ю. І не тільки членами УРДП, а й гостями з інших партій і безпартійними. І це не тільки приємно, а й корисно для всієї еміграції, бо саме ці дві особи були найбільше атаковані нашими провінціялами. Моральна перемога Ів. Багряного своїм значенням переростає партію — це перемога всеукраїнської єдности.

Я не маю змоги зупинятись на двох програмових доповідях: М. Степаненка "Наростання сил демократичної революції в СРСР і в його сателітах та завдання нашого політичного руху" і М. Воскобійника "Радянський колоніялізм та наша боротьба". Скажу тільки, що вони були свіжі, цікаві, актуальні. Вони свідчать, що наша підрадянська еміграція нерушимо і незрадливо стоїть на позиціях нашої національної революції, на позиціях Державного Центру і що вона тримає палець на живчику подій в Україні. У цьому — запорука перемоги.

Була в цих доповідях і "партійна" боротьба. М. Воскобійник, дуже докорив мельниківцям за їх вихід з УНРади, докорив він і "двійці" та УГВР за їх намагання підмінити Державний Центр УГВРадою, чи хоч поставити їх поруч. "Від позицій Національної Революції, — сказав він, — від підтримки Державного Центру ми ніколи не відійдемо, бо наші батьки за це пролили свою кров, а ми віддавали життя на радянських каторгах". Дуже виразно і дуже зрозуміло, але цього ніяк не зрозуміють представники цієї справді поступової і реально мислячої частини ОУН. Недавній виступ ред. Р. Ільницького в Торонті був доказом цього нерозуміння.

Увечорі 27 квітня відбувся бенкет та баль-концерт. На бенкеті говорили, представляли гостей, "високі гості" або знову говорили, або хоч кланялись, ну, і пили горілку та закушували... Словом, було досить... нудно, хоч Валентин Новицький (господар бенкету) робив це все досить уміло, культурно і впевнено. Єдиною приємністю мені на бенкеті був виступ наймилішого мого "галичмона" Л. Шанковського. Справді — винятково симпатична і приємна людина!

Другим порятунком на бенкеті було мені те, що я попав за один стіл стіл з Ів. Кушніренком та його дружиною. Виявились ми не тільки земляками, а ще й колегами по праці в Дніпропетровському Облземвідділі і... по тюрмі сталінсько-єжовській... Було що згадувати!

На збірно-партійно-безпартійному балю: сидять (зліва): М. Воскобійник (новообраний голова ОУРДП), Л. Шанковський (УГВР), П. Волиняк — безпартійний монархіст від дня народження — непроминальна любов усіх магістрів і решти бандерівців та мельниківців, П. Шинкар (уступаючий голова ОУРДП), П. Миролюбний (ОУРДП).

Стоять (зліва): І. Сердюк (УРДП, Канада). В. Григоренко (ОУРДП), П. Шадурський (УРДП, Канада), Ю. Булат — голова Кр. Комітету УРДП (Канада), М. Степаненко (ОУРДП), д-р В. Маркусь (ОУНз).

Дуже я хотів мати на цьому фоті ще проф. Паливоду (соціяліста), але він безперервно танцював з найкращими жінками і я не посмів його тривожити, бо коли людина в 70 з гаком літ не пропускає жодного танцю, то я перед такою людиною кажу: Пас... Справді, дуже шаную таких осіб!

Але політики в той день мені вже було забагато — у мене розболілась голова. Крім того я відчув небезпеку, що можу ще чого доброго записатись у якусь партію — вибір же я там мав великий!

Щоб утриматись від спокуси я й вирішив "увійти в контакт" ще й з безпартійними своїми читачами. Тому зійшов униз і накрутив номер одного телефону:

— Добридень. Говорить Волиняк. Оксанко, голубонько, найкраща в світі! Рятуйте!

— Що з вами? Де ви є?

— У вашому Народньому Домі.

— А що ви там робите?

— Політику, голубонько.

— З ким? Де?

— На балю.

— Ви на балю? — дивується. — На якому балю?

— На збірно-партійно-безпартійному.

— Нічого не розумію. Ви бува... не той...

— Ні, ні, голубонько, я зовсім "не той" — не лякайтесь, але прийдіть і порятуйте, бо... бо..

— Чекайте мене за десять хвилин!

...І так я зберіг чистоту своїх безпартійних редакторських риз...

На балю-концерті я вже "відполітикувався" цілком. Та й чи до політики там, коли співає Ганна Ширей (ви б побачили, як її овацийно зустрічає й проводжає публіка! Ви б побули з нею, щоб переконатись, яка вона чарівна жінка і мила співбесідниця!), Раіса Дідова та мій приятель ще з Австрії Юрій Барвінок.

Голова моя, звичайно, негайно вилікувалась. Я домовився з Ганною Ширей про її виступ у Торонті (Тіштесь, торонтяни, наперед!), запасся кількома фотами і... швидко зник (по першій ночі!) з цього симпатичного балю-концерту. І нехай ніхто не має сумніву, що пішов я відти сам, як палець!

— Ну, — запитають читачі, — все це добре. А Шереха ж ти бачив?

А як же! Бути в Римі і не бачити Папи Римського! Але з Юрієм Володимировичем у мене вийшли дуже кардинальні партійні розходження. Я йому кажу: — Дуже дякую від імені всіх читачів за вашу статтю, яку я надрукую в наступному числі "Нових Днів"...

— У наступному числі? Але ж я вам того не обіцяв!

— Як ні? Таж кажете, що напишете щось!

— Так, але не кажу коли...

І отак ми говорили....

Юрій Володимирович тільки заявив, що він нікого й нічого не боїться, ніякого паскудства наклепницького не читає, а пише науковий твір "Порівняльна граматика слов'янських мов". Тема, як бачите поважна, такого твору ми ще не маємо і в Києві, то... треба вибачати й терпіти.

Скажу тільки, що Юрій Володимирович дуже занятий, але й тепер повен сили й віри в себе, виглядає (це вже читачкам!) дуже симпатично. Я б сказав, що молодіє і кращає з кожним днем. Факт! Не вірите, то поїдьте в Нью-Йорк і переконайтесь самі.

А ще бачився я з Йосипом Гірняком і його дружиною. Ох, і бачився! Ви не були в Гірняка в гостях? Нещаслива ж ви людина... Значить, ви не знаєте, яка то радість бути в добрих людей у хаті, не знаєте, як смакує горілка (вона в Гірняка чудова!), не знаєте, що то значить добре закусити...

Говорили ми з ним? Ні. Тільки сварились... Але з Гірняком і то приємність.

А увечорі ми, себто Йосип Йосипович, Оксана Вікул і я, накупили квітів і пішли в театральну студію привітати Олімпію Остапівну Добровольську з її "театральними іменинами": саме в той день вона колись (зовсім недавнечко!) закінчила театральну школу і мала першу пробу. Відбулося все дуже порядно, бо з нас трьох тільки Оксана Вікул була не зовсім твереза, а ми з Гірняком були цілком "окей"..

... І всі очі звернені на чарівну Ганну Ширей!

У студії ми застали мою давню театральну любов (ще з вистави в Торонті "Боярині" Лесі Українки) Ліду Крушельницьку (І як же вона там грала!), ентузіяста студії В. Змія, ще пару нових людей, у тім числі якусь дівчинку, Олю, родом із Святошина. Йосип Йосипович каже, що вона дуже талановита. Оксана запевняє, що в неї є якийсь надзвичайний чар, виняткова краса. Ну, а я — неук у мистецтві і красі! — скажу тільки, що вона струнка і гнучка, як найкраща в світі святошинська сосна, а з її обличчя і очей сяє незрівняне українське сонце. Це не гіпербола! Але та благословенна Оля ще й пахне. А знаєте чим? Святошинськими суницями в червні... Присягну, що провда! — Навіть Оксана її нюхала...

Був я ще в своїх кумів — у Куликів. Але як і що там було — не скажу: це вже "секрет, воєнная тайна". Не забувайте, що куми — теж родичі. А в родичів, та ще на чужині, завжди приємно і добре.

Висновок? Нью-Йорк не таке то вже й погане місто. Можна, мабуть, і жити в ньому. А ОУРДП дякую за запросини. Бажаю їм закінчити те, що почали наші батьки 40 років тому. І вірю в них.

І ще шкода, що не встиг побачитись з Оксаною Буревій та Юрієм Дивничем. Хоч вони й вороги мої, але все таки приємні дуже. Але що зробиш, як чоловік мусів "політику робити"?...

ДОБРЕ ДІЄТЬСЯ...

Передруковую тут статтю п. В. Левицького ("Вільне слово", ч. 21, 25. 5. 57 р., Торонто), як документ, вартий виняткової уваги: це вперше галичанин у часописі, видаваному й редагованому галичанами, виступив у моїй обороні прилюдно ("тихої" оборони від галичан, навіть від бандерівців і мельниківців, я мав дуже багато).

Саме тому цей факт мене тішить, а не тому, що це мені "помагає". Я не боюсь тих закидів і очорнень, бо раз — я знаю, що я роблю, а два — мої читачі також знають, що я роблю...

Та має значення сам факт оборони "богопротивного східняка", "совєта" галичанами. На еміграції це майже нечуване. І це має позитивне значення, бо сприяє зменшенню "збручанських" антагонізмів.

Зазначу тільки, що я не поборював "Вільного слова", а боронив людську і національну гідність покійного Остапа Вишні — це мій обов'язок.

Передруковую статтю В. Левицького без жодних змін і скорочень. Всі підкреслення оригіналу.

Панові В. Левицькому дуже дякую. Признаюсь, що я завжди міг сподіватися від нього такої чесности, але сьогодні я захоплений і його відвагою, на яку ще ніхто з його земляків досьогодні не спромігся.

П. Волиняк

НЕ ДОБРЕ ДІЄТЬСЯ...

Кілька місяців тому ми занотували на сторінках "В. С." існування в Торонті двох літературно-мистецьких клюбів. Ми зайняли до цієї справи своє становище, осуджуючи негативний, на нашу думку, почин малої групи мистецьких і коло-мистецьких осіб, які, невдоволені з діяльности, чи особового складу проводу Літературно-Мистецького Клюбу, заснували окреме Мистецьке Стоваришення "Козуб" і повели конкуренційну діяльність, як щодо змісту, так навіть щодо реченців імпрез.

Редакція "Вільного Слова" отримала кілька днів тому від Управи ЛМКлюбу в Торонті відпис протоколу засідання Управи і Контрольної Комісії Клюбу з 20 грудня 1956 року, на якому то засіданні, у зв'язку з заснуванням Мистецького Стоваришення "Козуб" виключено із членів ЛМКлюбу, п. Петра Волиняка, редактора і видавця журналу "Нові Дні". Управа ЛМКлюбу прислала до Редакції "В. С." відпис цього протоколу з проханням помістити його на сторінках нашого часопису. Редакція "В. С." вирішила помістити відпис цього протоколу, щоб з почуття громадської відповідальности і людської справедливости зайняти до його змісту своє становище.

Протокол подає дві безпосередні причини виключення п. П. Волиняка із членів Клюбу:

Перша причина: Діяння на шкоду Клюбові, яке "виявилося головно інсинуаціями про Клюб на сторінках "Нових Днів".

Йдеться тут про підписане п. П. Волиняком "Наше листування" в ч. 87 "Н. Д." за квітень 1957 р., ст. 27-29. На нашу думку закиди, зроблені п. П. Волиняком ЛМКлюбові у цьому "листуванні" не є ніякими інсинуаціями, а просто (слушним або неслушними — в це не входимо) закидами проти теперішнього Проводу ЛМКлюбу, написаними в притаманний п. Волинякові задирчиво-сварливий спосіб, закидами, проти яких слід би, на нашу думку, Проводові ЛМКлюбу боронитися фактами, а не виключуванням свого довголітнього, не скажу вже заслуженого, члена, із Товариства.

Друга причина: Заснування п. П. Волиняком другого клюбу під назвою Мистецьке Стоваришення "Козуб".

На нашу думку Управа і Контрольна Комісія мала право виключити п. П. Волиняка із членів Клюбу за заснування іншого подібного конкуренційного товариства, **якщо це право передбачає статут Клюбу** і якщо п. П. Волиняк справді був ініціятором та аранжером заснування "Козуба" (П. Волиняк у своєму "Листуванні" це заперечує, а у протоколі ніяких доказів на це не знаходимо). Це виключення лежить у компетенції Управи і Контрольної Комісії ЛМКлюбу. Одначе, хоч ми не є поклонниками п. П. Волиняка, ані його полемічних метод, якими він воював уже і проти нашого часопису, вважаємо нашим обов'язком виступити в його обороні перед способом, в який Управа і Контрольна Комісія ЛМКлюбу умотивувала своє рішення:

Уважаємо, що Управа і Контрольна Комісія ЛМ Клюбу не мала морального права, не подаючи ніяких доказів **злого наміру** п. П. Волиняка і не перевівши ніякого формального суду, **стверджувати**, що п. П. Волиняк "створив другий клюб, щоб підірвати і розбити єдиний загальноукраїнський літературно-мистецький клюб Торонта, **щоб тим схаотизувати наше українське життя ще й на культурно-мистецькому фронті"** (підкр. наше).

Таким голословним мотивуванням свого рішення і оголошення його у пресі Управа і Контрольна Комісія ЛМКлюбу, на нашу думку, вийшла далеко поза свої правно-моральні компетенції.

Управа і Контрольна Комісія ЛМКлюбу в дальшій частині протоколу **стверджує** без переведення формального суду, або подання доказів ще одне "шкідливе діяння" п. П. Волиняка, яке не має ніякого безпосереднього зв'язку із справою "Козуба", а саме, що п. П. Волиняк "у своїй видавничій діяльности допустився явних і каригідних фальсифікатів творів української літератури, головно послідовним усуванням з них усяких елементів релігійного характеру" і що він "вщіплює в українське життя на еміграції чужу і ворожу українству духовість".

Пригадуємо собі ці ревеляційні закиди, зроблені п. П. Волинякові два роки тому на сторінках "Гомону України" і "Свободи". Вони справді виглядали на правдоподібні і обурювали нас аж до часу, доки п. П. Волиняк не помістив на сторінках "Нових Днів" своєї відповіді, якою, на нашу думку, розторощив ці закиди, а з ними і їх авторів. Ми не вибираємося бути тут суддею у тій справі, хоч маємо на неї свою устійнену думку, але на всякий випадок, ця відповідь була обороною обвинуваченого,

якої ніякий суд не міг би прийняти "пер нон ест", так як це робить Управа і Контрольна Комісія ЛМ Клюбу, які стверджують у протоколі, що ці "шкідливі дії" п. П. Волиняка "вже своєчасно доказані і осуджені на сторінках української преси". У висліді цього ствердження сама собою насувається думка, де тоді, два роки тому, як українська преса "доказала" згадані шкідливі діяння п. П. Волиняка, була Управа і Контрольна Комісія і цілий ЛМКлюб, що не осудили і не виключили "своєчасно" п. П. Волиняка за ті шкідливі діяння із своїх членів, а бодай не поставили його перед свій дисциплінарний суд? Видно, що з тим "доказанням і осудженням" не було все так дуже ясно!

Проголошений протокол засідання Управи і Контрольної Комісії ЛМКлюбу в Торонті в справі виключення п. П. Волиняка з членів Клюбу будить в нас почуття несмаку і викликає враження порушення правил "фер плей" з боку Управи і Контрольної Комісії ЛМКлюбу. Прикро нам це ствердити тимбільше, що в справі заснування "Козуба" ми й дальше стоїмо по боці Літературно-Мистецького Клюбу в Торонті.

В. Левицький

ЩЕ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-МОВНУ ПОЛІТИКУ БІЛЬШОВИКІВ

(Продовження із стор. 20-ої)

Про імперіялістично-русифікаційну скерованість цієї політики свідчить ще й свідоме недопускання до зближення між спорідненими мовами національних республік, що їх більшовики усяково "роз'єднують". Наприклад, білоруського діяча й мовознавця Льосіка обвинувачувано в тому, що він їздив до Києва, щоб ознайомитися з досвідом творення української літературної мови. Та найпоказовіше це виглядає в "розмежуванні" тюркських мов СРСР. Я знаю це з власних спостережень як колишній професор Туркменського педагогічного інституту, та учасник І туркменського мовознавчого з'їзду (1936 р.), але можу покликатися ще й на друковане джерело — статтю д-ра Г. А. фон Стакельберга "Другий туркменський мовознавчий з'їзд та його значення", надруковану в бюлетені Інституту для вивчення історії й культури СРСР (англійською мовою, ч. 1, за січень 1955 р.). Д-р Стакельберг, вивчивши праці з'їзду та використавши й інші інформації, сконстатував, що, всупереч, здавалося б, цілком природній потребі, з огляду на близьку спорідненість, наприклад, узбецької, туркменської й азербайджанської мов, деякі проблеми цих мов розглядали спільно, питання цих трьох мов "розв'язувано в кожній з цих республік окремо, без уваги на досвід у тій чи тій із них". "Комуністичний уряд не допустив навіть уніфікації абеток та правопису" (ст. 25). А мета тут суто політична — боротьба з пантюркізмом.

Постишев, прибувши на Україну, насамперед "викрив", що "особливо велику шкідницьку роботу провели українські націоналісти на мовному фронті, намагаючись відірвати розвиток української мови від мови російської".[93]) Такий самий "злочин" виявлено й у Білорусі. У постанові Ради народних комісарів БСРР з 28 серпня 1933 р., серед інших "шкідництв", що їх начебто наробили "націдеми" в білоруській літературній мові, фігурує й "роблений бар'єр між білоруською та російською мовами".[94])

Такі самі "обвинувачення" впродовж усіх пізніших років аж до наших днів сипалися, як з рогу достатку, на мовних діячів усіх національних мов СРСР, як це "засвідчив", між іншим, для тюркських мов останній мовознавчий з'їзд Туркменії, що відбувся в жовтні 1954 року.

Якщо говорити про **"деталі"** політики "зближення" з російською мовою, то вони зачепили всі складники будови мов, незалежно від їхньої граматичної структури, близької чи далекої від російської мови. Але насамперед тут звернуто увагу на лексичний склад мов. Сумнозвісний для України А. Хвиля (Мусульбас), що здійснював вказівки Постишева, у згаданій не раз у цій праці книжці "Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті" вдарив по неологізмах (науково-технічній термінології), архаїзмах, "орієнтації на польську лексику". Та найбільший злочин був у тому, що "класово-ворожі елементи... поставили собі за завдання вилучити ряд слів, що потрапили з російської до української мови, а так само вилучити з української мови слова, спільні в українській та російській мові", як також виганяли "загальновідомі слова, вживані в усьому Радянському Союзі (російські, — В. Ч.), (ст. 11). Цілком те саме "інкриміновано" й білоруським націонал-демократам.[95])

У тюркських мовах наказували викидати століттями вживані арабські, перські й старі тюркські (джагатайські) слова, заміняючи їх російськими. Як учасник першого туркменського мовознавчого з'їзду, я пригадую, як заступник Азербайджану спробував був боронити слово "шура", мотивуючи

ЯР СЛАВУТИЧ

З КНИГИ "ОАЗА"

Цвітуть евкаліпти, роняючи пух,
Колібрі дзвенять над окраєм зеленим.
І втома зникає, і кріпне мій дух,
Немов оповитий живлющим роменом.

Я чую, як знов повертається міць,
І двигає знову дзвінкою снагою.
О щастя дозріле ярких блискавиць,
Ти слово моє напуваєш грозою!

Розтанув навіки скитальчий туман,
І давньою радістю повниться серце,
Що навіть Великий бутний океан
Лягає до ніг — як ласкаве озерце.

тим, що слово "совет" — не інтернаціоналізм (тоді ще русифікацію мотивували інтернаціоналізмом), бо в українській мові вживають слова "рада". Але цим він не переконав, і газету "Шуралар Туркменістани" стали після того з'їзду називати "Сов'ет Туркменістани" ("Радянська Туркменія").

---

88) Подаю за кн. С. Николишина "Культурна політика більшовиків і український культурний процес. На чужині, 1947 р., ст. 69.

89) Та ж книжка, ст. 70.

90) Подаю за згаданою кн. С. Николишина, ст. 70.

91) Фактом русифікації Зах. України вмотивовано після смерти Сталіна звільнення секретаря ЦК КП(б)У Мельнікова.

94) Lucien Laurat. Staline, la linguistique et l'impérialisme russe, Paris, 1951.

93) А. Хвиля. Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті, ДВОУ, Харків, 1933 рік, ст. 4.

94) Подаю за працею Р. Смаль-Стоцького "Українська мова в Підсовєтській Україні, Варшава, 1936 р., ст. 223.

95) Див. відповідний матеріл у згадуваній уже книзі Р. Смаль-Стоцького, ст. 223 й інмі.

ВІДЗНАЧЕННЯ ПАМ'ЯТИ О. ВИШНІ ТА О. ДОВЖЕНКА

З метою увічнення пам'яти Остапа Вишні (П. М. Губенка) та О. П. Довженка постановбено:

1. Протягом 1957 — 1959 рр. видати повне зібрання їх творів.
2. Присвоїти Грунському будинкові культури Сумської области ім'я О. Вишні.
3. Доручити виконкомі Київської міської ради установити пам'ятник на могилі О. Вишні.
4. Установити меморіяльну дошку на будинкові, де жив О. Вишня.
5. Ім'я О. Довженка присвоїти Київській кіностудії мистецьких фільмів.
6. Сосницькій середній школі, Чернігівської области надати ім'я О. Довженка.
7. Назвати ім'ям О. Довженка новозбудований пароплав, що курсуватиме по маршруту Київ — Чернігів.

("Літературна газета", 5. 4. 1957, Київ.)

Penmans

WARRANTED HIGH GRADE PENMANS KNIT-GOODS

ЖАДАЙТЕ!

ПЕНМАНОВІ

Робочі скарпетки

ТРИВКІ
РОБОЧІ СКАРПЕТКИ

У широкому виборі
РОБОЧИХ СКАРПЕТОК
ПЕНМЕНС

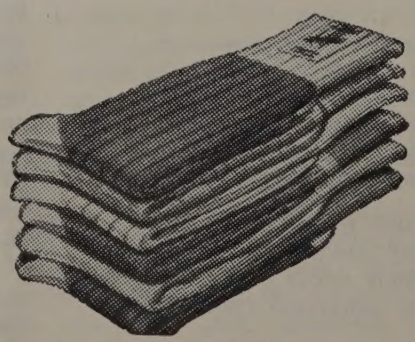

найдете кожний стиль і грубість, що вам потрібні. Які з них ви не вибрали б, буде це найкраще, що за таку ціну можете купити.

ТЕЖ СПІДНЯ ТА ВЕРХНЯ БІЛИЗНА
СЛАВНА ВІД 1868 р.

WS10-4

Редакційні уточнення:

У ч. 88 в рецензії на концерт Баранських неправильно подано суму прибутку від концерту: прибутку чистого було не коло 50 долярів, а 111.94 дол. Ті дані нам подала управа Фонду допомоги Українців Канади на концерті, коли ще не було остаточного підрахунку.

В тій же рецензії зазначено, що голова Торонтонської філії Фонду є п. Я. Коздовський, хоч головою є п. П. Веприк. Я. Козловський тільки з доручення управи представляв артистів публіці і сказав вступне слово.

Вельмишановних пп. П. Веприка та Я. Козловського перепрошуємо за нашу неточність.

У вірші "Зірниця" М. Ситника, ("Нові Дні" за травень, 1 стор.) у третьому рядку другої строфи замість "І серце, як птиця розкрилося", має бути: "І серце, як птиця розкририлось". **Редакція**

НОВІ УКРАЇНСЬКІ ФАХІВЦІ:

Технологічний інститут Раєрсона в Торонті закінчили і 10 травня ц. р. одержали дипломи такі українці:

З електронної технології:

Білоус Володимир, Гринь Микола, Подорожник Іван, Штундер Дмитро.

З хемічної технології:

Мороз Володимир.

З домашньої економії:

Наталія Шевчук.

Молодим нашим фахівцям бажаємо успіхів у праці і в житті!

Редакція

Penmans

WARRANTED HIGH GRADE PENMANS KNIT-GOODS

БАЛБРІГЕН

ЛЕГКА СПІДНЯ

БІЛИЗНА

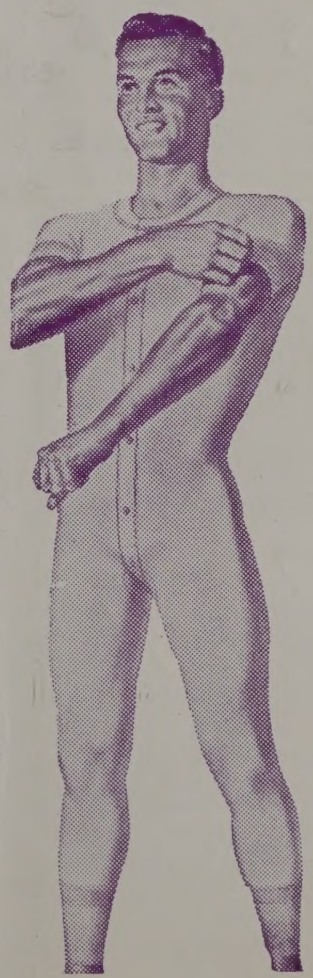

Почувайтеся приємно та зручно в спідній білизні, що забезпечена в місцях пахви та стегна. Бавовняна легка спідня білизна фірми Пенманс втягає піт — знаменито прилягає, не тисне, легка на прання. Відповідно до бажання всі роди — для чоловіків та хлопців.

ФІРМА ВІДОМА ВІД 1868 Р.

B-FO-5

Mr. M. Baran, 96
3255 Normandy Ave.,
Chicago, 34, Ill. USA

VICTORY PACKERS
Company Limited

16A Evans St. — Hamilton, Ontario
Tel.: JA. 8-8206

ВИРОБЛЯЄ:

Українського смаку ковбаси, сальцисони та всякі інші м'ясні продукти. Спробуйте виробів цієї нової української фірми.

Якщо крамниця, у якій Ви купуєте продукти, ще не має наших виробів, то просіть її замовити їх.

Для кращої обслуги своїх споживачів наша фабрика має свій торговельний відділ у Торонті.

Адреса торонтонського відділу:

363 Roncesalles Ave. — Tel.: LE. 3-1396

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ВУГІЛЛЯ В ТОРОНТІ

SCARBORO FUELS

Власник: Є. Охітва

Продаємо добре чисте вугілля, маємо на складі тверде і м'яке вугілля, а також різне вугілля до стовкера і бловера, продаємо також дрова. Гарантуємо добру обслугу.

Замовлення слати:
SCARBORO FUELS — St. Clair Ave. East, Scarboro Junction — Tel.: AM. 1-1371

MODERN HEATING

ОПАЛЕННЯ:

Водяне — Парове — Помпи
Оіл Борнери та направи.

J. KIRICHENKO
134 DOVERCOURT ROAD
TORONTO, ONT. PHONE: LE. 2-8829

Приймається передплата на дитячий місячний журнал

СОНЯШНИК

Журнал має 20 сторінок друку, багато ілюстрацій , друкується на гарному папері, кольоровий друк.

Передплата на рік:
Канада — 3.00 дол., США — 3,50 дол.
Австралія й Англія — 20 шіл.
Ціна окремого числа — 30 центів, в Англії й Австралії — 2 шіл.

Замовлення і все листування слати на адресу „Нових Днів".

ВЧИТЕЛІ, БАТЬКИ, СВЯЩЕНИКИ!

Забезпечте своїх дітей до нового навчального року гарними сучасними підручниками. Замовляйте вже сьогодні:

1. Л. Деполович

БУКВАР

Друге поправлене видання

за редакцією, змінами та доповненнями П. Волиняка. Буквар має 100 сторінок друку великого формату (10 x 7 цалів, більший від читанок), має гарний великий і виразний шрифт, друкований на гарному папері, гарні рукописні шрифти, багато ілюстрований, добре методично складений, свіжі та якісні тексти. **Ціна — $1.20.**

2. П. Волиняк

БАРВІНОК

Друге поширене видання

читанка для 2-ї кляси, 108 сторінок. **Ціна — $1.10.**

3. П. Волиняк

КИЇВ

читанка для 3-ої кл., 112 стор. **Ціна — $1.25.**

5. П. Волиняк

ДНІПРО

читанка для 5-ої кляси, сторінок 112. **Ціна — $1.25..**

Усі читанки багато ілюстровані, мають нові літературно досконалі тексти, написані сучасною літературною мовою та сучасним правописом, мають багато контрольних запитань та завдань для самостійної праці учня.

Замовляйте безпосередньо з видавництва, школи одержать знижку від 20 до 35 відсотків (залежно від кількости примірників і способу розрахунку).

НАЙ ВІДЖИВНІШИЙ
СТРАВНІШИЙ
ДЕШЕВШИЙ ХАРЧ,

ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

МОЛОКО

І МОЛОЧНІ

ПЕРЕТВОРИ

СПОЖИВАЙТЕ
ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ
ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.

Phone: RO. 9-7193